

49 de zile...

Sintem limitați în timp. Viața noastră e împărțită în ani, luni și zile. Dar ne simțim atrași să recapitulăm în chip simbolic, an de an, trecutul nostru, istoria noastră. Neobosiți privim în fiecare an în aceeași oglindă și veșnic ni se pare că am descoperit ceva nou.

Iată, de pildă, de curând am recapitulat povestea ieșirii din Mițraim și am făcut să apară pe mesele noastre simbolurile robiei și ale libertății. O clipă a apărut în viziunea noastră leagănul existenței noastre ca popor.

Dar chiar a doua zi după Seder, începem cu aceeași punctualitate, conform Luahului, să numărăm Sefira. O facem de obicei în chip mecanic, pentru că așa am preluat-o de la străbuni, sau pentru că așa ne indică sfințele noastre cărți de rugăciuni. Dacă ne străduim însă să aruncăm o privire mai adâncă, dacă pătrundem în miezul simbolului, descoperim uriașele distanțe de la un eveniment la celălalt ce și-a lăsat amprenta pe fiecare pagină a istoriei noastre.

Sărbătoarea eliberării Pesah ne-a înaripat ca „Benei Horin”. Ca oameni liberi am evocat epoca în care am fost robi. Perioada de Sefira ne introduce într-o atmosferă de doliu în care cununile, serbările și distracțiile sînt interzise. Numărăm de șapte ori șapte zile „Șapte simbede întregi” cecece corespunde exact perioadei între Pesah și Șavuot.

Odinioară, în trecut îndepărtat, Sefira nu avea caracterul acesta de doliu.

Atunci cînd mai exista marele Templu, se făceau în aceste zile pregătirile pentru sărbătoarea secerișului. Se numărău într-adevăr zilele, cu nerăbdare și încordare, pentru a vedea recolta în hambare, pentru a ști membrii de familie asigurați cu hrană. Apoi, plini de recunoștință față de cel Etern, care a binecuvîntat pămîntul, strămoșii urcau drumul care duce spre Ierusalaim, pentru a aduce prinosul pe altarul Templului. Bucuria era nemărginită, precum se reflectă și în psalmul 126: „Fie ca cei ce seamănă cu lacrimi să secrete cu bucurie! Plîngînd, semănătorul merge mereu înainte și aruncă valuri de sămînță, iar cînd vine secerișul adună snopii, hălînd de voie bună”.

Așa a fost cîndva. Dar alte secole au adăugat un nou conținut zilelor de Sefira. Figura centrală devine rabi Akiva. Bucuria amintită se transformă în doliu. Templul a fost mistuit de flăcări și distrus. Împărăția romană își dă seama că victoria militară asupra Iudeei nu a distrus de fapt iudaismul. Academia din Iavne era purtătoarea spiritului evreiesc asigurîndu-i continuitatea.

Limba idiș în America

Limba idiș cunoaște o remarcabilă răspîndire în sinul obștei evreiești de 5,5 milioane din S.U.A. La New York apar două cotidiane în idiș, un mare număr de periodice, au loc spectacole teatrale în limba idiș. În principalele centre comunitare există școli „Șalom Alehem” pentru învățarea limbii și cunoașterea literaturii idiș. Pe lîngă unele universități funcționează catedre de limbă și literatură idiș.

O activitate prodigioasă pe tărîmul studiilor în domeniul idișului desfășoară Institutul științific evreiesc cu sediul la New York. Nu demult, sub egida acestui institut a apărut un dicționar idiș-englez cuprinzînd peste 20 000 de cuvinte uzuale.

Împăratul Adrian elaborează legile pline de cruzime împotriva celor care continuă să studieze Tora. Lancea romană este îndreptată de data aceasta împotriva însăși existenței evreiești. Dacă Iohanan ben Zacai a lăsat la timpul său Templul în flăcări, reușind să obțină de la Vespasian doar mica localitate Iavne — fapt care putea să pară o capitulare — ne aflăm acum în fața altei situații. Față de legile lui Adrian trebuia primită lupta armată. Din sinul poporului apare eroul minunat Bar Kohba — fiul stelelor, iar conducătorul spiritual al răscobilei, însuși Rabi Akiva, cea mai remarcabilă personalitate din acea vreme. Cu cei 24.000 de elevi ai săi, Rabi Akiva se încadrează în lupta împotriva puterii romane. Cuvîntul sfinț al Torei nu amuțește. Se studiază mai departe fără a se ține seama de pericolul de moarte.

Și în această perioadă, între Pesah și Șavuot, a căzut sabia asupra celor ce au călcat legile crude ale împărăției. Se vestește că a izbucnit o epidemie între elevii lui Rabi Akiva, secerînd nenumărate vieți. Fără îndoială, însă, ingerul morții avea chipul stăpînitorului străin. Însuși Rabi Akiva a plătit scump atitudinea sa curajoasă. Călii l-au jupuit de viu pentru a-i mări chinurile, iar el și-a dat duhul rostind cuvintele: „Șema Israel — ascultă Israel, Dumnezeu nostru este unul singur”.

Dintre nenumărații martiri căzuți în acea vreme sînt pomeniți mai cu seamă zece, cunoscuți sub denumirea de „Asara Harughe Mahut”. Potrivit uneia dintre surse, acestea ar fi fost numele celor zece kedoshim: Rabi Simon Ben Elișai, Rabi Simon ben Gamliel, Rabi Isavaf Hasofer, Rabi Iehuda ben Bava, Rabi Hanania ben Teradion, Rabi Hofit Hameturgheman, Rabi Iehuda Hamehtam, Rabi Akiva, Rabi Simon ben Zacai și Rabi Elazar Harsana.

Acesta este conținutul nou care s-a adăugat zilelor de Sefira.

După alte secole caracterul de doliu al zilelor de Sefira a fost și mai mult adîncit. În veacul XI, cruciații s-au năpustit cu furie asupra comunităților evreiești din apusul Europei și nesfîrșit a fost numărul martirilor căzuți al Kidus Hașem. Și asta s-a întîmplat tot în perioada de Sefira.

Una singură din cele 49 de zile de Sefira este scaldată în lumină. Este ziua a 33-a, ziua de Lag Baomer. În acea zi se spune, epidemia s-a oprit și n-a mai murit nici unul din elevii lui Rabi Akiva. Cine știe, poate s-a repurtat, în acea zi de Lag Baomer, o victorie parțială asupra împilatorilor străini.

De această zi se leagă splendida figură a Tanaitului Rabi Simon bar Iohai, elevul lui Rabi Akiva. Atît ziua nașterii, cît și a morții acestei uriașe personalități cade în Lag Baomer.

Doar 49 de zile. Dar ce aglomerare de fapte se reflectă în ele! Cite urcușuri și cite coborîșuri în desfășurarea istoriei cristalizate și purificate în decursul secolelor.

DANS HASIDIC

pictură de R. RUBIN

Sensul rugăciunii

În accepția iudaismului, termenul de rugăciune nu are atît un sens de implorare, de cerere. În ebraică, termenul de Tefila are un sens mult mai larg: este vorba de tot ceea ce un om poate să sponă Creatorului său, fie cu titlu personal, fie în cadrul unei comunități, folosînd un text tradițional. Noțiunea de cerere pune, de altfel, o problemă deosebită: Domnul vede tot și știe tot, la ce bun, atunci, să-i amintesti că ai nevoie de vindecare sau de un ajutor într-o împrejurare grea a vieții? Apare mai adecvat să faci un efort, spre a te integra, prin faptele tale bune, într-o colectivitate care să merite pronia divină.

În Biblie găsim un mare număr de rugăciuni de toate genurile. Există, desigur, în ele și cereri. Un examen, chiar și sumar, arată că implorările n-au nimic personal și egoist: Avraam se roagă pentru Sodoma, Moșe pentru salvarea poporului după păcatul cu vițelul de aur, sau pentru vindecarea sori sale Miriam. Dar, atunci cînd l-a implorat pe Domnul să-i lase bucuria de a călca pe pămîntul Tării promise, dorința nu i-a fost îndeplinită.

Profeții au multiplicat acest gen de rugăciuni individuale, dar formulele colective, declarațiile de credință, sînt foarte vechi și apar înainte de ei, în Tora. De pildă, o confesiune în bună și precisă formă, este prevăzută cu ocazia sacrificiilor expiatorii (Leviticul V, 5). Un adevărat rezumat al istoriei poporului, trebuia să fie recitat de cei ce aduceau la

Templu primele roade de Șavuot (Deuteronom, cap. 26). Și să nu uităm Șema Israel care se repetă dimineața și seara, așa cum trebuie menționată și binecuvîntarea cohanimilor, a cărei formulă este pusă în relief în Numeri (V, 24). În Tora găsim multe alte exemple de rugăciuni. Este deci clar că în afară de sacrificii, cuvîntul, ruga, constituie o formă de cult tot atît de veche ca și religia mozaică.

Dacă descindem în timp, pe firul istoriei biblice, găsim numeroase rugăciuni. Admirabila culegere de psalmi ne oferă multe exemple. Te poți chiar întreba dacă nu este vorba acolo de rugăciuni într-o accepție pe care o dăm acestei noțiuni și în zilele noastre. De exemplu, această frază: „De șapte ori pe zi eu te laud pentru judecările tale drepte” (Psalmul 119, versetul 164).

În epoca biblică nu existau sinagogi, dar locul de rugăciune nu era totdeauna nedefinit, indiferent. Astfel, Hana s-a dus la Șilo, la sanctuarul oficial al timpului său, spre al implora pe Domnul să-i dăruiască un fiu. Tot așa, regele Hezechia a venit la „casa Domnului” (la Templu) pentru a împărtăși Creatorului neîniștile poporului său (Isaia, 37, 14 și, paralel, cea de-a doua Carte a Regilor).

Cîntece de tristețe, strigăte de durere, victorie, îngrijorare, o lume întreagă se reflectă în rugăciunile biblice. Desigur, nu exista încă hazan sau mahzor, dar se

(Continuare în pag. V-a)

EVREII ÎN OPERA LUI ION CREANGĂ

A vorbi despre penetrația elementului evreiesc în viața și opera celui mai specific exponent al spiritualității poporului român pare un paradox la prima vedere.

Creangă era departe de a fi „țărănu” în care poza cu ostentație, ironic și dezaprobat în fața boieriei jignitoare a unor. Unul din eroii „Amintirilor” sale, „părintele Ioan de sub-deal”, inițiatorul școlii din Humulești, caracterizează Psaltirea ca fiind „cheia tuturor învățăturilor”. La școala de catihed din Fălcițeni, unde prozatorul învăța din toamna anului 1854, Biblia constituie una din materiile de bază. Un prim contact cu aceasta fusese luat de altmintrei încă din perioada în care frecventa școala din Tîrgul-Neamțului. Din documentele timpului reiese de altfel că Biblia nu era pentru dînsul numai un obiect de studiu, ci și o carte dragă sufletului său, un ghid spiritual. Din 1847 posedă și un exemplar personal, pe care în 20 martie 1854 se iscalise cu blesteme pentru hoțul eventual, scriînd că „această istorie este a me, jos iscalitului, și cine va vre ca să mi-o înstreineze să nu fie ertat de Dumnezeu”.

Motivul morții păcătite de un muritor care apare prelucrat în „Ivan Turbincă” vine din legenda ebraică de largă circulație în lumea medievală balcanică și apuseană a lui Avraam care-și amîna moartea sub diferite pretexte sau — în altă variantă — a lui David care leagă moartea de un copac.

Un alt motiv biblic, acela al nebnunului, sau al celui sărac cu duhul care rușinează pe înțelepți, este utilizat de Creangă în „Povestea lui Dănilă Prepeleac”.

Alteori, aluzii la întîmplări din viața personajelor biblice își fac loc în cotidian, cum ar fi, de pildă, faptul că Abraham devine tată la etatea de 100 de ani (v. „Moș Nichifor Coțcarul” în vol. „Amintiri din copilărie, povestiri și povești” — ESPLA — Buc. 1955, p. 120).

În afara filierii livești, Creangă vine în contact cu viața, obiceiurile, structurile caracterologice evreiești prin însuși mediul inconjurator și prin relațiile individuale cu diferiți reprezentanți ai acestui mediu. Fiind — așa cum singur își precizează starea socială — „o leacă de fecior de negustor”, tatăl său înde-

letnicindu-se cu vînzarea sumanelor la iarmaroace, scriitorul trebuie să fi fost familiarizat de timpuriu cu diversele forme de existență ale evreilor din Moldova secolului XIX. Epoca pubertății se consumă de asemenea într-o zonă ca Fălcițeni, unde erau și evrei. Despre Fălcițenii de atunci, țigir într-un ținut de poale de munte, ne-a lăsat o imagine plină de culoare scriitorul german Wilhelm de Kotzbu (v. „Din Moldova” (Tablouri și schițe din 1850, Iași, „Viața Românească”, 1920, în George Călinescu — Viața și opera lui Ion Creangă”, Ed. pt. literatură, Buc., 1964, p. 57): „Simburile orașelului îl alcătuieste ulița cea mare, cu prăvălii, mai toate din lemn, multe cu șindrilă, și rareori cu tinichea lucitoare la soare. O streășină largă cade în fața prăvăliilor, cele mai multe crîșme ținute de evrei. Încolo, tîrgul e un sat mai răsărit, cu căsuțe pierdute printre mari livezi, în care hanuri lipite cu lut pe jos în loc de hoteluri”.

Descinzend seminaristului Creangă, în 1855, la Iași, oraș în care-și va petrece viața de la vârsta de 15 ani pînă la moarte, statornicindu-se nu în partea sa sumptuoasă, elegantă, aristocratică, cu ambiții occidentale-pariziene în special —, ci în partea țărănească, cu crîșme și ciubotari, cu dughene care încep să se strîngă unele în altele, cu evrei săraci cu căftane negre, denotă o continuitate în raporturile sale cu mediul evreiesc.

Se pare că și pe plan sentimental Creangă ar fi purtat interes acestei lumi. O anecdotă cu variante spune că Ion Creangă și prietenul său Ienăchescu ar fi zărit la Piața sau la Iași o evreică frumoasă în ușa unei dughene și că l-ar fi invitat pe Ienăchescu să pună un semn pentru regăsirea fetei. Altă dată, mergînd cu același Ienăchescu și cu alți prieteni la Sculeni să facă baie în Prut și rămînd peste noapte acolo, la hanul ținut de un evreu, în neputință de a dormi, merge înfășurat în cearșaful patului să stea de vorbă cu tînăra lui fiică. Legăturile sale cu evreii nu sînt numai de ordin sentimental sau strict domestic (mănîncă de la un evreu un ceain de păpușoi fierți, face petreceri haiducești cu

(Continuare în pag. V-a)

E. SUHAR

La TES

Din nou la rampă: TEVIE LĂPTARUL

Teatrul evreiesc, ca și spectatorul său, se reîntoarce, simte nevoia să se reîntoarcă mereu la „Tevie Lăptarul” ca la un moment fundamental nu numai al literaturii ci și al existenței sale, ca la un punct de reper al acestei — atât de speciale și specifice — condiții umane. Pe acest Tevie al lui Șalom Alehem — pe care teatrul ni-l oferă, prin interpretarea sa, de fiecare dată altul și de fiecare dată același — spectatorul îl așteaptă și-l reprimște cu sentimentul că redescoperă în el propriile sale dimensiuni perene. Tevie este omul care, se știe, pierde totul, este omul lovit într-una de soartă, iar soarta aceasta la mereu alt chip, chipul aceluși prezent, al aceluși condiții, al aceluși locuri. Flicele îi sînt smulse, una după alta, de lângă el. Tevie este copacul din pădure căruia vîntul îi frînge, una cîte una, crăciile, dar acest vînt este uneori purtător de vijelii înnoitoare, purificatoare și Tevie are înțelepciunea de a depăși propria suferință și de a înțelege aceste adevăruri care nu mai sînt numai ale sale, ci ale epocii. Hudl, fiica sa mare, se mărită cu un student revoluționar (acțiunea se petrece, se știe, în Rusia din preajma anilor 1905—1907) și-l urmează în deportare; este prima zguduire, care spulberă vechi inerții și judecăți și prejudecăți. Have va asculta de glasul inimii ei și va fugi cu nevredul Fedea. Din nou o realitate a epocii, cea care exprimă ideea de luptă împotriva disensiunilor naționale, lovind totuși dureros, puternic, tradițiile de mult statornicite ale familiei evreiești. Beilke, mezină, își rănește în alt chip tatăl, îi dă lovitură cea mai urîtită, mai dezamăgitoare, alegîndu-și drept soț — cu cinism și lăcomie arivistă — un om bogat, mitocan și meschin. Fieca cea mare, Teitl, rămîne văduvă, Golda nevasta lui de aur, simplă și devotată și bună ca pîinea caldă, se sfîrșește de durere, în brațele lui, iar în cele din urmă Tevie, lăptarul evreu, născut și el și părinții lui și bunicii lui, în satul ucrainean, este alungat din casa și satul natal — precum ceilalți evrei, de către un ucuz țarist. S-a spus că Tevie reia mitul lui Iov, cel care pierde totul și acceptă să piardă totul, cu aceea resemnare fatalistă pe care țî-o dă credința. Mie mi se pare, dimpotrivă, că acest Tevie Lăptarul al lui Șalom Alehem — așa cum ne este redat în dramatizarea lui Benno Popliker — aduce nu imaginea resemnării, ci a forței, a puterii de a rezista, de a supraviețui, de a merge mai departe. Tevie este stejarul care, lovit de trăsnet, rămîne mai departe în picioare, cu rădăcinile înfipte în pămînt și cu creștetul

în lumină. Tevie este întru chiparea însăși a dragostei evreului pentru pămîntul unde s-a născut și pe care l-a hrănit țărînește, cu singele și sudoarea lui, pămînt natal pe care l-a îmbrățișat cu pasiune chiar și atunci cînd este alungat de pe fața lui. Tevie înseamnă speranța și așteptarea iluminată, Tevie crede că acel mîine al dreptății poate sosi, mesianic, călare pe calul alb, dar îl primește și cînd vine purtat de flămuri roșii ale revoluției. Tevie este însăși simbolul familiei, care își rupe și-și reface mereu firul generațiilor, Tevie este — înfîrșit — omul care știe să-și ia mereu de la început viața și drumurile, nu cu simțămîntul desnădăjduit al jidovului rătăcitor ci cu încrederea nestrămînată că la capătul peregrinărilor se află dreptatea, adevărul. Și — să nu uităm — cu acel binecuvîntat simț al umorului, atît de prețioasă însușire omenească, care îl face, nu odată, să recapete, să realizeze adevăratele dimensiuni ale realității; să treacă peste momentele grele cu o anume detașare superioară și șugubeată, care-l ajută să stingă o durere cu un zîmbet și o vorbă de duh. Și care adaugă patetismului monumental al lui Tevie cea tușă de culoare veselă care-l umanizează și care-l aduce printre noi, din acea lume a încercărilor nesfîrșite...

Acesta este „Tevie Lăptarul” pe care l-am văzut seara trecută pe scena Teatrului Evreiesc de Stat, Tevie redat nouă de alianța artistică — de zile mari! — între, în primul rînd, actorul Samuel Fischler și regizorul Adrian Lupu. Fiecare nou Tevie pe care îl redescoperim pe scenă (și sînt printre spectatori destui cei care l-au văzut, în 1951, pe Tevie al lui Isac Havis, în regia lui Mauriciu Sekler, care l-au revăzut, cîțiva ani mai tîrziu, pe Tevie al lui Benno Popliker în regia și dramatizarea aceluiași Benno Popliker), constituie de fapt, o dublă reînnoire: o reînnoire cu noi înșine cei de atunci, cu reacțiile și trăirile noastre provocate, atunci, de drama lui Tevie, dar, mai ales, o înfîlțire cu mereu alt mare actor al scenei evreiești, pus față în față cu acest rol de căpătîi al repertoriului în limba idiș. Isac Havis făcuse, dacă-mi amintesc bine, un Tevie vizionar și romantic, Benno Poliker aduse personajului o bonomie și o succulență populară, o trăire tumultuos vitală. Tevie al lui Samuel Fischler este, în primul rînd, omul care gîndește. Care înțelege. Este înțelepciunea cristalizată. Tevie al lui Samuel Fischler este monumental, iar marea lui stă nu numai în tragismul patetic (căci Tevie are și mo-

mente de răscolitor patetism), nu numai în poezia suferinței (monologul copacului din pădure are, în interpretarea lui Samuel Fischler, o valoare absolut ontologică), ci și în umanitatea lui simplă și adîncă (căci Tevie al lui Fischler rămîne totuși un țaran simplu, cu acel minunat bun simț al omului simplu, legat de lucrurile simple și fundamentale ale vieții), în umorul lui atît de omenesc și regenerator spiritualmente (căci Tevie își comentează și-i adaptează într-o manieră cu totul personală citatele sacre, ca și situațiile dramatice din existența sa și a familiei sale). Samuel Fischler joacă marea scenă comică a coșmarului cu verva comediantului de rasă, trăiește scena tragică a morții Goldei sale cu arta reținută, interiorizată, a marilor tragedieni moderni, și parcurge — pe întinsul acestui rol — toate stările și trăirile, și reacțiile prin care poate trece un personaj. Sigur, nu are rost să stabilim ierarhii interpretative și să hotărîm care din acei Tevie ajunși la noi s-a urcat pe culmile artistice cele mai înalte, dar este fără doar și poate că Tevie al lui Samuel Fischler rămîne un moment, un mare moment de referință în istoria teatrului evreiesc.

Dar iată că a sosit momentul să dăm Cezarului ce e al Cezarului iar de astă dată Cezarul este tînarul regizor Adrian Lupu, iar referirea la tineretea sa nu mai este vreo justificare pentru nivaliza slăbiciunii juvenile și nici un compliment formal, ci o precizare necesară. „Tevie Lăptarul” — se spune — este o operă matură care cere maturitate, de gîndire artistică, de trăire artistică. Și iată că acest tînar Adrian Lupu, care a fost nu odată sedus, tinerete, de mode și modernisme, și care le-a practicat uneori nu numai cu convingere ci și cu succes (iar alături, desigur, și fără una, și fără cealaltă) s-a apropiat de această lucrare clasică cu calm, cu seriozitate, fără să se teamă de tonalitățile vechi ale piesei, fără să-și încerce mina în modernizări forțate. Și totuși întregul spectacol respiră un aer proaspăt, actual. El a păstrat specificul tradițional al personajelor și atmosferei, cerînd totuși jocului actoricesc o simplitate modernă, despuțată de clișeele, de ticurile vechiului teatru. Seidy Glück, o Goldă foarte Goldă, adică construită pe o mică dar copleșitoare dimensiune umană — bunătaie, căldură maternă — și-a creat rolul din această simplitate fundamentală la care aspiră orice actor de azi. Bună, foarte bună compoziția lui Mano Rippele în Leizer Wolf, compoziție masivă, bine conturată, dar fără îngroșări grotesci, ca și cea a lui Abram Naimark în Pedoțer, dealtfel.

Și nu am înțeles deloc cum de au consimțit — și regizorul și actorul Bebe Bercovici — să croiască rolul Pețitorului dintr-o substanță grotescă, violent caricaturală, cu sublinieri excesive, de la mască pînă la rol, care nu e deloc cea a acestui spectacol echilibrat, armonios. Este singura pată stridentă, gîndesc eu, pe întinderea întregii reprezentări. Rezonanța cea mai modernă, tonul cel mai actual îl dau — așa cum cerea de fapt însuși conținutul piesei — jocul fiicelor lui Tevie, cele care aduc în casa bătrînă aerul înnoitor din afară. Foarte frumoasă prima scenă a piesei, cu cele trei fete trebăluind vesel prin curte, făcînd gesturile fundamentale ale muncii, îmbrăcate în costume esențializate, un fel de Grații ale activităților și frumuseții umane. Pe urmă, ele se desprind una de alta și Tricy Abramovici devine o sensibilă, vibrantă și dăruită Hudl, dăruită dragostei și idealului social; iar Lucia Maier, o Have puternică și voluntară, care-și cunoaște drumul în viață, dar și cel pe care trebuie să se-ntoarcă, dacă e cazul, iar Mihaela Kreutzer se transformă dintr-o fetișcană jucăușă și alintată într-o mică femeie interesată, dornică de o viață mai puțin apăsată; iar Leonie Waldman-Eliad trăiește cu multă delicatețe și sobrietate destinul linear și, desigur, nefericit, al lui Teitl, fiica cea mare.

Întreg spectacolul este scaldat în muzica lui H. Maiorovici, care comentează și susține momentele puternice ale piesei și care creează, așa spune, nu atmosferă, ci stări de spirit, stările de spirit ale personajelor dar și ale spectatorilor din sală. Cutezanța — și reușita! — muzicii lui Maiorovici e cu atît mai meritorie cu cît e venea după celebrul musical de circulație mondială care a pus „Tevie Lăptarul” pe note, „Violonistul pe acoperiș”.

Pentru toată această poveste șulem-alehmanică reală și simbolică totodată, Diana Ioan Popov a creat un minunat decor, el însuși metaforă și o frîntură de viață materială în același timp, o scenografie caldă și familiară, din care răzbate mai ales, simțămîntul de tandrețe, de comunicare nemijlocită cu pămîntul, cu florile și cu copacii pămîntului.

FORAJ ADÎNC

La Cobia, în bazinul petrolifer al Tirgoviștei, a intrat în funcțiune o instalație de foraj pentru adîncimi pînă la 10 000 de metri. Cu ajutorul acestei instalații, construită în țară, specialiștii întreprinderii de foraje și lucrări geologice speciale, efectuează lucrări de studiere a rocilor și zăcămintelor. În ultimii cîțiva ani, industria românească de utilaj petrolifer a reușit ca printr-un efort propriu de cercetare și proiectare să completeze gama instalațiilor de foraj de mare adîncime (8 000 și 10 000 m.) precum și pe cea a instalațiilor de prospecțiuni geologice. Realizate la un înalt nivel tehnic, aceste instalații sînt foarte solicitate și la export.

„SALONUL LUMINII”

„Salonul luminii” este denumirea simbolică a expoziției-concurs de corpuri pentru iluminarea locuințelor și halurilor industriale care se va deschide în luna iulie a acestui an, în organizarea Centralei Industriale Sticlăriei și ceramicii fine. La acest concurs și-au anunțat participarea numeroase întreprinderi de specialitate, institute de artă plastică și arhitectură, design industrial, uniuni de creație.

LOTROL TURISTIC

Lotrul hidro-energetic se apropie de cotele finale, o dată cu intrarea în funcțiune a celui de-al treilea, și ultimul, grup al hidrocentralei. În locul constructorilor marii hidrocentrale, au venit acum pe acele meleaguri vilcene constructorii viitoarelor centre turistice de pe Lotru. La Vidra a și început amenajarea unei stațiuni montane care va intra în circuitul turistic anul viitor, cu o capacitate de peste 1300 de locuri în vile și hoteluri. Alte stațiuni turistice vor fi amenajate la Voineasa, Obîrșia Lotrului, Albu, Mura și Bora.

MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

România va fi în acest an gazda unor importante manifestări științifice internaționale. Astfel, în august se vor desfășura la București lucrările celui de-al treilea Congres al Organizației mondiale pentru sisteme generale și cibernetică, cu participarea a peste 500 de oameni de știință din 30 de țări. Tot la București va avea loc, în toamnă, cea de-a V-a Conferință a țărilor balcanice în domeniul protecției plantelor. Vor mai avea loc un seminar UNESCO de informatică, un simpozion al Asociației internaționale de cercetări hidro-ului, o reuniune privind construcțiile industriale, precum și alte manifestări internaționale consacrate fizicii, chimiei, etc.

Max Brod despre Kafka

Se află acum în stadiu avansat de pregătire o ediție critică științifică a operei lui Franz Kafka, ediție proiectată în 10 volume și prevăzută să se încheie în 1980. Colaboroază la munca migăloasă de cercetare a tuturor variantelor, reputați cunoscători ai operei, care apelează la cele mai moderne tehnici de confruntare și redactare unitară a textelor. Se știe că debutul singular al lui Kafka s-a realizat cu sprijinul entuziast al marelui său prieten Max Brod. În amintirile sale, apărute cu două decenii în urmă la Tel Aviv, Max Brod a relatat împrejurările astăzi devenite aproape legendă, care l-au îndemnat să se dedice, după moartea lui Kafka, nobilei misiuni de a face cunoscută publicului monumentală creație lăsată încă în manuscris. Pe patul de agonie, autorul Procesului îi ceruse să ardă toate hîrțile sale. Convins de genul lui Kafka și de datorita sacră de a asigura operei un circuit universal, Max Brod n-a ascultat porunca, a păstrat textele și apoi cu o abnegație uluitoare s-a îngrijit de editarea lor. Aceste prime ediții nu puteau îndeplini toate condițiile unei redactări omogene. Prietenul dorea înainte de orice să-l facă foarte repede cunoscut pe Kaf-

ka, să înlesnească imediat contactul publicului cu straniul și adîncul său univers narativ. El era conștient de lacunele edițiilor; însuși autorul nu-și pregătise definitiv manuscrisele pentru tipar, obsedat continuu de spaima apariției în fața cititorilor. Nu era timp pentru pedante investigații prealabile.

Acum a sosit vremea unei operații metodice de triere a versiunii definitive, operație care se efectuează deci sub îndrumarea unor prestigioși profesori, critici literari, filologi.

Este azi o părere susținută de emeriți comentatori că tilcurile multor episoade ale romanelor lui Kafka își află sursa în parabolele biblice. De altfel, după cum demonstrează unii exegeți, conștiința iudaică a scriitorului raportată la mediul neospitalier, plin de amenințări al Diasporei, explică în mare măsură tainica suferință, tragismul implicat. În ediția definitivă în 10 volume un loc important vor ocupa, desigur, textele extrase din volume de proză, dar mai ales din serisori și jurnal, în care Kafka se referă la problema evreiască, la destinul iudaismului, la tradițiile spirituale specifice și la rostul lui pe această traiectorie de experiență.

În insulele Virgine

La St. Thomas, în insulele Virgine, trăiește o mică obște evreiască de circa 900 de persoane. Merită relevat faptul că obștea de pe aceste meleaguri este una dintre cele mai vechi comunități evreiești din zona Pacificului.

Unsprezece familii evreiești au venit în insulele Virgine în toamna anului 1665, o dată cu stabilirea primelor grupuri de coloniști care au populat aceste insule. Ele proveneau din Europa, de unde pleaseră ca urmare a persecuțiilor religioase. Pe atunci, insulele se aflau sub stăpânire daneză. Cronicile ale vremii vorbesc despre rolul jucat de obștea evreiască — numărând aproape 200 de membri în anul 1680 — la edificarea unei vieți economice înfloritoare, la dezvoltarea unor așezări agricole și a comerțului. E semnificativ în acest sens că regele Cristian al V-lea al Danemarcei l-a numit în anul 1684 pe unul din fruntașii obștei evreiești din Virgine, Gabriel Milan, ca guvernator al insulelor.

Primele instituții comunitare au fost create încă în anul 892. Cea dintâi sinagogă a fost dată în folosință în anul 1711. Ea a fost mistuită de un incendiu în primăvara anului 1803 și a fost reconstruită în anul 1833, servind și astăzi ca principal lăcaș de rugăciune enoriașilor de rit sefard.

Și actualmente, comunitatea din insulele Virgine se caracterizează printr-o strictă respectare a tradițiilor religioase. Predomină curentul ortodox, conservator. Viața spirituală a obștei a căpătut un mai mare impuls o dată cu stabilirea la St. Thomas, în urmă cu aproape un deceniu, a cunoscutului scriitor evreu american Herman Wouk. Din inițiativa lui a fost creat un „Cerc cultural” comunitar în cadrul căruia sînt organizate variate manifestări: seminarii și simpoioane consacrate dezbaterii unor teme iudaice, seri de lectură din opere ale literaturii ebraice și idiș. Se desfășoară, de asemenea, cursuri de limba ebraică. Este de remarcat că în cadrul acestei mici comunități cu mai puțin de o mie de membri își desfășoară activitatea un ansamblu de teatru idiș de amatori.

meridiane

Evreii din Cipru

În zilele noastre, Ciprul numără puțini locuitori evrei. Nu a fost însă la fel în antichitate și în Evul Mediu. Atunci, în Cipru exista o înfloritoare comunitate evreiască.

La începutul secolului III înaintea erei noastre, perioadă în care se dezvoltă aici o așezare evreiască, Ciprul era sub dominația Prolomeilor, numărându-se printre ținuturile unde romanii trimiteau scrisori. Astfel încît există documente datînd din anul 142 înaintea erei noastre, care atestă afit prezența evreilor în Cipru, cit și faptul că drepturile lor erau aparate de legile romane. În timpul lui Hircanus așezarea evreiască din insulă era înfloritoare. Cercetări arheologice mai recente au dat la iveală, ca o altă mărturie a prezenței evreilor în Cipru, monezi asmodeene.

În anul 58 înaintea erei noastre, insula a fost anexată provinciei romane din Cilicia. În acea perioadă, o parte a minelor de cupru erau exploatate cu ajutorul evreilor, după cum reiese dintr-o scrisoare a lui Augustus către Herod. Nu se știe dacă evreii erau folosiți în mine ca funcționari sau erau trimiși să muncească aici numai infractorii.

Existența unei mari comunități evreiești în Cipru e atestată printr-o scrisoare a lui Agripa I către împăratul Caligula, unde acesta declară că Ierusalimul nu e numai capitala Iudeei, ci și aceea a tuturor evreilor, prin care înțelege și pe cei din Cipru.

În timpul lui Traian, probabil în 116—117, are loc o revoltă a evreilor din Cipru, conduși de Artemion. Cauzele revol-

tei nu sînt în întregime clare. În parte, revolta se datora conflictelor dintre evrei și neevrei privind relațiile cu administrația romană. După ce revolta a fost reprimată de Lusius și alți generali trimiși de Traian, evreilor li s-a interzis accesul în insulă. Dar această prohibiție n-a fost de lungă durată.

Evreii au reînceput să se stabilească în Cipru prin secolul II, ceea ce este confirmat de surse iudaice, cum ar fi — de exemplu — vizita rabinului Akiva la Zifrin, o localitate din Cipru. Un alt document, de data aceasta o inscripție datînd probabil din secolul IV, se referă la renovarea unei sinagogi. În plus, descoperirea unui candelabru evreiesc, găsit tot aici, confirmă o dată mai mult ipoteza.

La începutul secolului VII, exista o numeroasă comunitate evreiască la Famagusta.

Benjamin de Tudela, cunoscutul călător din secolul XII, menționează existența în Cipru a evreilor rabaniți și karaiți.

În timpul domniei dinastiei de Lusignan (1192—1489), Ciprul poseda cea mai numeroasă populație evreiască din toate insulele grecești. Existau comunități la Nicosia, Famagusta, Paphos și Limassol.

Legile medievale instituie discriminări contra evreilor. Între anii 1319—1332 arhiepiscopul Giovanni del Conte impune evreilor să poarte semnul galben.

Citeva decenii mai tîrziu, regele Peter I (1359—1369) conferă evreilor din Cipru un statut egal cu al neevreilor. În secolul XVI, 2.000 de evrei sînt atestați ca locuitori ai Famagustei.

În 1495, un elev al rabinului Obadiah din Bersinara menționa existența multor evrei artizani în Cipru.

În 1561, turcii cuceresc insula. În 1573, un conflict între Venetia și Turcia este soluționat datorită eforturilor lui Solomon Aschkenazi, care obține semnarea unui tratat de pace din partea ambelor părți.

Din 1878, Ciprul este anexat coroanei britanice. Puținii evrei care au trăit sub ocupație britanică lucrau în ofervierii.

Între 1933 și 1939, Cipru devine adăpostul a 500 de evrei refugiați din Germania. După al II-lea război mondial, în 1951, populația evreiască în Cipru număra 165 de persoane, care trăiau la Nicosia, Larnaca, Limassol și Famagusta.

APARIȚII

În editura pariziană Adrien-Maisonneuve a apărut lucrarea lui André și Renée Neher „Istoria biblică a eevreilor”. Cartea prezintă un tablou amplu — pe parcursul a peste 600 de pagini — al vieții evreilor de la epoca lui Avram și pînă la cel de-al doilea Templu.

Tot la Paris, în editura Grassin, a apărut studiul lui O. Camby „O trilogie biblică asupra dramelor vieții”. Comentînd în manieră eseistică trei cărți ale Bibliiei (Iov, Kohelet și Iesaiahu), autorul scoate în evidență profunzimea cu care sînt tratate în scrierile sfinte problemele fundamentale ale existenței umane.

Mikvad in Friedberg

În diferite regiuni ale R. F. a Germaniei s-au păstrat — de multe ori în excelentă stare — vechi băi rituale evreiești (mikve). Printre cele mai vechi și mai frumoase construcții de acest fel se numără băile rituale din Köln (construită în anul 1248), Erfurt (construită în 1270), Heidelberg (construită în 1349), Speyer (intrată în funcțiune în 1351), Worms (inaugurată în 1368) și Andernach (construită în 1372). Specialiștii sînt însă unanimi în aprecierea că mikva cea mai frumoasă arhitectonic este aceea din Friedberg. Unii o consideră chiar cea mai originală baie rituală veche care s-a păstrat pînă în zilele noastre.

Situată la poalele munților Taunus, mica localitate Friedberg a adăpostit încă din anul 1241 o obște evreiască numărînd pe atunci aproape 50 de familii. Baia rituală, subterană — unică în lume la o adîncime de 25 de metri, a fost construită de un renumit arhitect al timpului, Jakob Koblenz, în anul 1260, la mai puțin de două decenii de la stabilirea primelor familii evreiești.

Pentru respectarea prescripțiilor Halahei, potrivit cărora, în vederea curățirii „trebuie să intri cu întregul corp în apă curgătoare” este necesar ca apa folosită la mikva să fie captată de la un izvor sau o apă curgătoare. Friedbergul este însă situat pe un perete stîncos și, totodată, e prea îndepărtat de râul Usar pentru ca această apă curgătoare să poată fi folosită la baia rituală. Astfel sînd lucrurile, s-a recurs la o soluție dificilă dar singura posibilă: construirea unei băi rituale la o adîncime relativ mare, spre a se putea ajunge la o pinză freatică de apă.

A fost, deci, săpat în stîncă dură pe care este așezat Friedbergul, un puț larg cu o adîncime de 25 de metri, pînă la pinza de apă curgătoare. Puțul a fost zidit și transformat într-o confortabilă intrare de acces, căptușită cu plăci de marmură cenușie. Mikva, încăpătoare, a fost construită la o adîncime de 25 de metri, „tăiată” în stîncă. De la intrarea aflată la suprafață, construită în stil gotic, străjuită de două coloane din granit cu sculpturi reprezentînd frunze și flori de plante exotice, 72 de trepte din piatră albicioasă, cu borduri din marmură roșie, duc pînă la pinza de apă. Unica sursă de lumină directă e oferită de o deschidere octogonară existentă în centrul boltei puțului de coborîre. Deasupra celor 72 de trepte se arcuiesc console de perete și capituluri avînd sculptate frunze. Nișe boltite în semicerc înviorăză marile suprafețe ale pereților înalți și înguști. Într-una din nișele acestea se află săpată în piatră, în cifra romane, data construirii băii rituale — anul 1260. În alte patru nișe a fost sculptată cîte o menora.

Stilul gotic al acestui edificiu ritual se aseamănă cu cel al altor construcții religioase și laice din Germania acelei epoci. Faptul acesta relevă că maeștrii construcțiilor impunătoare „la suprafață” se vedeau tot atît de ingenioși atunci cînd era vorba de lucrări arhitectonice subterane. Observația aceasta se referă și la detaliile „tehnice”. De la intrarea situată la suprafață duc spre adînc cinci scări succesive cu cîte 11 trepte. În continuarea, coborîrea se face pe cea de-a șasea scară, care numără doar opt trepte și se termină cu un palier pentru odihnă. De aici, o altă scară cunouă trepte duc spre marea încăpere a băii. Pereții băii propriu zise sînt căptușiți cu marmură roșie. Șase nișe, care serveau probabil la dezbrăcare și la odihna după îmbiere, se remarcă prin ornamentarea lor. Un complicat sistem, bazat pe cărmizi așezate în diferite unghiuri care, în fine, la intervale anumite de timp, iradiuă căldură, asigură menținerea apei la o temperatură adecvată. Din pricina creșterii nivelului apei, marea încăpere a băii a suferit deteriorări, multe din decorațiunile inițiale fiind distruse. Ceea ce s-a conservat, ca și schițele detaliate ale mikvei, găsite în arhive, atestă, așa cum se exprimă unul din specialiștii în materie, profesorul arhitect Joachim Wegener, că „baia rituală evreiască de la Friedberg a egalat ca rafinament arhitectonic cele mai reușite construcții gotice ale vremii, relevîndu-se ca o veritabilă catedrală subterană”.

Menora la Pompei

Recente săpături arheologice efectuate la Pompei, vechiul oraș roman distrus de erupția Vezuviului în anul 79 al erei actuale, au scos la iveală, printre alte vestigii, o placă din bazalt cu dimensiunea de 52 pe 30 de centimetri, pe care e încrustată o menora. Date fiind dimensiunile este de presupus că este vorba de un fragment ornamental al unui lăcaș de rugăciune mozaic.

Acesta este cel de-al doilea indicu al unei prezențe evreiești la Pompei. Săpături făcute în anul 1965 de arheologul italian, profesorul Carli Giordano, scosese la iveală un graffiti reprezentînd sigiliul regelui Solomon și avînd gravate în caractere latine cuvintele „poinium” și „cherem”. În ce privește pecetea, nu există nici o îndoială că este a regelui Solomon. În ceea ce privește însă interpretarea cuvîntului „poinium”, cercetătorii nu au căzut de acord asupra înțelesului acestuia. Unii cred că acest cuvînt ar proveni de la grecescul „poini” adică „turmă”, ceea ce ar constitui o referire la poporul lui Israel, al cărui păstor este Dumnezeu. Profesorul Giordano, ca și un alt specialist în materie, rabinul Isidoro Kahn de la Neapole, au preferat să identifice expresia „poinium” cu un alt cuvînt gre-

cesc, „poine”, asemănător în înțeles cu cuvîntul latin „poena”, care înseamnă pedeapsă, distrugere. Ei exprimă opinia că acest cuvînt a fost săpat la rezezeală, în timp ce vulcanul începuse să erupă masiv, pentru a releva posterității că locuitorii Pompeiului erau conștienți de tragedia care s-a abătut asupra așezării lor în mod implacabil, ca o pedeapsă a divinității. În ce privește cuvîntul „cherem”, rabinul Kahn a emis părerea că ar fi transcrierea în limba latină a cuvîntului ebraic „kerem” a cărui rădăcină implică ideea de rezervă sau restricție. Cuvîntul se aseamănă cu cel arab „herem”, care înseamnă un loc accesibil numai stăpînului casei, și s-ar putea să indice că acolo unde a fost găsit acel graffiti ar fi existat cîndva o casă de rugăciune evreiască. „Cherem” mai înseamnă însă și blestem și s-ar putea ca acest cuvînt să fi fost scris de cineva care a blestemat orașul. În acest caz acel om a interpretat erupția vulcanului ca o manifestare a miniei lui Dumnezeu împotriva nedreptăților sau păcatelor.

În lumina noii descoperiri, profesorul Giordano și-a exprimat opinia că „arheologia se află în fața unor dovezi de netăgăduit despre prezența unei comunități evreiești la Pompei”.

Trecînd prin Qumran

De astă dată drumul mă poartă prin străvechiul ținut al Șomronului. Panglica de beton se întinde peste coline și dealuri sterpe, coboară prin văi aride, acolește o creastă stincoasă, apoi coboară, coboară mereu. Stîncile albe ale Ierusalimului au rămas undeva în urmă, zadarnic întorc privirea să mai privească odată siluetele zvelte ale blocurilor capitalei. Peisajul e aici cu desăvîrșire altul. Coline și dealuri sterpe, văi aride. Și galbenul acesta roșcat, care obosește privirea. Și aerul uscat, cu care nu sîntem obișnuți...

— Ne aflăm mult sub nivelul mării, răspunde însoțitoarea nedumeririi mele. Orașul Iericho, unde vom ajunge peste vreo 10—15 minute se află la 250 metri sub nivelul Mediteranei.

De aici, oare, senzația de apăsare pe care o încercăm de la începutul acestei călătorii? Sau să fie doar un efect al peisajului insolit, al aerului încins de respirația fierbinte a deșertului, al intensității neobișnuite a luminii?

Coline și dealuri sterpe, văi aride... Deodată un ochi albastru se deschide la orizont, atrăgînd asupra sa toate privirile.

— E Marea Moartă, își face datoria ghidul. Veceți linia colinelor din stînga? Dincolo de ele e Qumran...

Bine face însoțitoarea că nu adaugă nimic acestei explicații. Orice cuvînt ar fi acum, aici superfluu. Călătorim în tăcere, mașina gonește pe panglica de beton, iar gîndurile alegă și mai grăbite pe panglica nevăzută a timpului.

Așadar aici, în acest decor, s-a jucat unul din episoadele importante ale istoriei cîvîntului ebraic. Pentru declanșarea lui, întîmplarea, acest rezgiz carismatic, a ales un personaj imprezvizibil — pe unul din beduinii nomazi, ce pribegesc cu turmele prin acest ținut de coline și dealuri galben-roșcate.

Intr-o zi, alergînd din stîncă în stîncă în căutarea unei capre răuțite de turmă, a intrat într-o peșteră și aici a găsit...

Nu, nu capra pe care o căuta, ci un șir de vase de lut ars, sigilate cu grijă la gură, ce păreau vechi de cînd lumea. Cu o piatră ascuțită, ciobanul a spart unul din vase și a găsit...

Nu, nu comora din o mie și una de nopți — cum sperase o clipă — ci un sul de piele de vișel acoperit cu scrisul acela pătrat, de la dreapta la stînga, pe care mai mult ca sigur nu-l mai văzuse pînă atunci. Cam decepționat, ciobanul n-a mai stat să spargă și celelalte vase ce se înșirau în fața sa, în peștera obscură. A luat, totuși, sulul cu sine... În pustia în care trăiește, viața e aspră și fiecare lucru își poate fi de folos.

Urmarea se știe din relatările presei și cuvîntul specialiștilor. Căci ciobanul acela plecat în căutarea unei capre răuțite găsite de fapt o comoră mai de preț decît Aladin. În acea zi, istoria culturii s-a îmbogățit cu o sursă nesperată de cercetare, iar istoricii, arheologii, cercetătorii Bibliei au primit un dar de neprețuit. Pentru ei toți, Qumran este cumva ceea ce e Austerlitz pentru istoricii perioadei napoleoniene, adică zenitul, apoteoză... Și poate chiar mai mult, căci numele acestei așezări pierdute între dealurile și văile sterpe ale deșertului a dat derivate care denumesc o știință (qumranologia) și slujitorii săi (qumranologi).

— Surlurile de la Marea Moartă sînt ceea ce are mai de preț Muzeul din Ierusalim, o aud pe însoțitoare, ca și cum mi-ar fi urmat, nevăzută și nesimțită, firul gîndurilor.

Știăm. Văzuserăm cu cîteva zile înainte construcția modernă, imens clopot de beton, ridicată spre a le adăposti. Căci sînt necesare cele mai mari precauțiuni spre a conserva aceste pergamente vechi de peste două mii de ani, pe care deșertul torid și uscat ni le-a păstrat parcă anume spre a sta mărturie a continuității cîvîntului și culturii ebraice. Cele 22 de litere din care e alcătuit textul lor sînt aceleași despre care Midrașul ne spune că însuși Dumnezeu a împletit deasupra lor cunună atunci cînd le-a încredințat, pe muntele Sinai, lui Moșe. Sînt aceleași 22 de litere care au însoțit cele 12 triburi în peregrinarea prin deșert, care au văzut gloria primului templu și care s-au adunat în fața tronului divin, tragice stol de păsări umilate, atunci cînd sfîntul lăcaș a fost mistuit de flăcări. De atunci a început rătăcirea lor prin lume, însoțind ca o umbră credincioasă poporul în toate peregrinările sale. Oriunde au ajuns fiii Torei au ajuns și ele, destinul lor a fost comun. Impreună au rătăcit prin lume, au străbătut mările și continentele, au împărțit durerile, visurile și nădejțile. Impreună au cutreierat lumea, mările și uscatul, fiii Torei și literele ei. Sursa lor însă e aici — și despre aceasta stau mărturie surlurile găsite la Qumran de către un beduin plecat în căutarea caprei sale răuțite.

...Ochiul albastru al mării s-a închis de mult în urma noastră. În urmă a rămas și Iericho, orașul lui Iehoșua, cel care a prăbușit zidurile sale doar cu sunetul trimbișelor. Aflat în calea marilor imperii ale orientului și occidentului, acest oraș străvechi a cunoscut gloria, înflorirea și decadența. Oștirile lui Nabucadnezar, crudul despot babilonean, au mărșăluit pe ulițele sale prefăcute în scrum. Ionatan, regele iudeu din dinastia Hașmonaimilor, le-a refăcut casă cu casă. Mai tîrziu, Antonius a dăruit orașul Cleopatrei iar Augustus l-a recucerit, oferindu-l la rîndul său lui Herodes. Ostași osteniți și mistuiți de sete s-au înfruptat cu neșază din dulceața smochinilor săi, generali semeți și-au întins corturile la umbra grădinilor sale. Praful drumului a șters de mult amintirea pașilor și doar cîteva rînduri ale istoriei dacă mai păstrează ecoul numelui lor. Orașul, însă, continuă să strălucască alb în lumina orbitoare a amiezii, cu grădinile, oranjeriile și culturile sale de banane și smochine — oază de verdeață și prosperitate printre dealurile sterpe, galben-roșcate...

Panglica de beton se oprește pentru noi la Iordan. Apele sale curg înfînt mai largi și mai ample în paginile Bibliei, decît aici, între malurile joase și pustii. Coborîm din mașină, facem cei cîteva pași pînă la podul Alenby și lăsăm privirea să plutească pe apele puține și galbui ale riului. Evident, pe glob există nenumărate riuri și fluvii mai mari, mai adînci, mai ample decît acesta. Dar nu știu vreunul, fie el chiar și leneșul Amazon sau tumultuosul Missisipi, care străbate conștiința noastră, plin de sensuri adînci și semnificații morale, ca acest fir subțire, peste care podul Alembey e menit a fi punte între oameni...

VICTOR RUSU

ACUM 90 DE ANI

● CONTINUÎND descrierea istorică a Comunității din Tg. Neamț, cronicarul Iosef Kaufmann relatează, în nr. 8 din 1885 al gazetei *Fraternitatea*, despre cele trei cimitire din localitate. Unul, foarte vechi, se afla în spatele Cetății Neamțului, unde au fost găsite inscripții din urmă cu 6—700 ani; cimitirul nu mai există, a fost acoperit de dealul ce s-a prăvălit peste el, în decursul anilor. Al doilea cimitir, cel numit vechi, aproape de spital, a fost și el acoperit în bună parte de surpătura dealului. În acest cimitir „înființat pe baza unui hrisov dat de Ștefan Vodă cel Mare”, se afla — relatează cronicarul — mormintul unui rabin de seamă, Abram Moise Broder, îngropat în 1628; pe mormint se afla o căsuță de piatră cu acoperămint de țiglă: Înăuntru ardea veșnic o candelă cu untelemn adus din Țara Sfîntă. La acest mormint se rugau evreii locali, în vremuri de restriște. În această căsuță s-a ascuns într-un rînd Vodă Lupu, „numit de evrei *Vasile der Wolf*”, din pricina tătarilor care au răscălit toate casele și bisericile țîrgului, ca să-l găsească. Drept mulțumire, evreii din Tg. Neamț au primit un hrisov domnesc. N-a fost singurul ascunzînt din cimitir: se mai afla acolo un beciu unde se refugiau nu numai evreii, cînd năvăleau dușmanii în țîrg; „ba tradiția spune că Voievozii ce apucară drumul spre Cetate se ascuseră asemenea în acest beciu secret”.

Cimitirul nou, în afara de biseră, pe drumul Fălțiceniilor, este în uz din 1838.

● „AM ONOAREA a înștiința onor. public din Botoșani că la magazinul meu sub denumirea *Mica Bibliotecă am de vânzare gazete române, străine și evreiești, cărți de diverse naturi, române, evreiești și germane. I. I. Levinescu, agent de cărți, cu localul în curtea hotelului Druker. Sîmbăta și duminică, închis”.*

● LA VIENA a luat ființă Societatea tinerimii academice române creată de un grup de studenți Societatea, cu sediul în Lillienbrunnngasse 8, primește studenții români de orice religie. Președinte este d. M. Z. Nestoreanu iar secretar d. Ph. Margulies.

● MEDICUL de batalion dr. Mauriciu Moscovici a fost înaintat la gradul de medic de regiment clasa a II-a.

● A ÎNCETAT din viață la București, în vîrstă de 62 ani, Jacques Cohen membru al episcopiei comunității sefarde, multă vreme președintele societății *Halvaat Hen Weched* și membru în comitetul școlii israelite de rit sefar. O parte bună din averea sa a lăsat-o pentru așezămintele evreiești.

● ZIARUL *Românul* publică o cronică elogioasă despre o reprezentare dată la Teatrul Național din București, în beneficiul domnișoarei F. Vermont, absolventă a Conservatorului, spre a-și putea continua studiile la Conservatorul din Viena. „Cu binevoitorul concurs al mai multor distinși artiști și artiște”, d-ra Vermont a jucat cîte un act din *Fedra*, *Medeea* și *Adrienne Lecouvreur*.

● DOMNUL I. Bettelheim, redactorul importantei reviste *Bukares-ter Salon*, cunoscut și ca un bun recitator, „a fost zilele aceste la Galați și Brăila unde a dat cîte o serată, recitînd scene însemnate din *Faust* de Goethe, din *Shakespeare*, poezii de Heine și de autori români, obținînd un succes deplin”.

● GAZETA *Vocea Covurluiului* anunță că trupa israelită Mogulescu et Finkel a dat în seara de 2 aprilie 1885, în sala teatrului cel mare din Galați, o reprezentație cu piesa *Salamita*, în beneficiul spitalului Elisabeta-Doamna.

● UN IMPORTANT studiu filologic, „Elementele turcești în limba română” publică Lazăr Șăineanu în Revista pentru istorie, arheologie și filologie, ce apare sub redacția d-lui Gr. Tocilescu. „Acestă lucrare dovedește că d. Șăineanu are cunoștinți întinse în literatura română”.

● PRINTRE numeroasele danii făcute în ultimul timp azilului pentru bătrîni Elisabetei, din Capitală, se citează d. Niță Ștefănescu, plămădar în str. Sf. Vineri, care a făcut gratis 15 transparente „pe care singur le-a așezat”.

Azilul anunță că s-au ivit trei locuri vacante de pensionari, dotă pentru femei și unul pentru un bărbat. Comisiunea de primire va avea ședință duminică 14 aprilie, orele 2 p. m., cînd va primi și delibera asupra petițiilor prezentate.

● REVISTA *Dreptul* publică o recenzie elogioasă despre lucrarea *Procedura codicelui civil adnotat*, de dr. Adolf Stern. „Îi urăm rădăre destulă pentru a termina adnotarea întregului Cod, după cum d-a sa și-a propus”.

● DOMNUL H. Tiktin, cunoscut prin lucrările sale filologice, a fost invitat a lucra capitolul despre limba română din Enciclopedia limbilor române, „op la care colaborează capacități europene și care va apare în curînd”.

● ȘI ÎN ACEST AN domnul Rapaport din comuna Tupilați, plasa Moldova, județul Roman a repetat ceea ce face din 1882; a oferit comunei 100 lei precum și doi stîmjeni lemne de foc, unul pentru primărie și unul pentru școală. Ministerul Instrucțiunii i-a adresat mulțumiri.

DECESE

In perioada 26 martie—10 aprilie a.c. în cimitirele Comunității evreilor din București au fost înhumate:

Grumberg Constantin (34 ani) str. Căminului 20; Avram Avram (76) Rumeoară 7; Ancelovici Hana (82) Cal. Văcărești 229; Gherson Wolf (75) Ciresoalia 94; Lazăr Dorel (44) Teleajen 70; Schaefer Malca (75) Baba Novac 20; Scheeter Leopold (72) Bd. Ion Sulea 96; Mendelovici Marcu (67) Agata Bărescu 10; Herisan Samuel (68) Rosini 2; Kaufman Herman (74) Puțu cu apă rece 21; Gheiber Șarlota (95) Theodor Speranță 35; Alpern Malca (68) Nerva Traian 155; Monbat Isidor (66) Poenaru Bordea 120; Ancelovici Marieta (91) Cazarmii 89; Cofler Rebeca (93) Campineanca 4; Conescu Samuel (77) Dristor 97—119; Goldner Samuel (67) Colectina 51; Dubin Henuta (63) Cal. Victoriei 91; Brucăr Dvoira Marieta (82) Cuza Vodă 45; Moscovici Moise (93) Spl. Unirii 13; Polinger Jeni (77) Ciobănașului 2; Waldman Miriam (80) Cal. Rahovei 3; Landsberg Tili (90) Gal. Salmen 3; Eschenasy Iosef (72) Cuza Vodă 14; Calenstein Iulius (74) Valea Călugărească 4; Gruia Mișu (78) Gr. Ventura 10; Segal Louis (67) Petru Maior 30; Segal Eduard (65) Puccini 19.

N.R.

În anunțul de decese din numărul anterior numele corect este Goldenberg Millo (69) Th. Speranță 75 și nu Goldenberg Adela, cum din eroare a apărut.

Cu aceeași mare durere Carolina Lupescu amintește rudelor și prietenilor care au cunoscut și prețuit pe sora ei

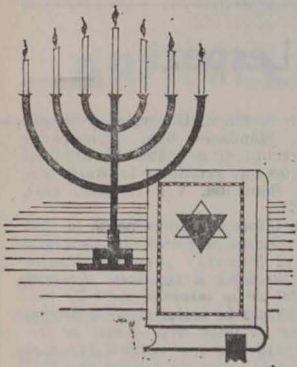
FANI HERSCU
din Buzău

că se împlinesc 4 ani de la pierderea sa.

Cu profundă durere familia anunță înțetarea din viață a scumpului lor soț și tată

SAMI BLUMER
60 ani—Tecuci

exemplu de modestie, cinste, conștiințozitate și bunătate.

ARHEOLOGIE

La Geser au fost efectuate noi săpături arheologice. Această regiune a fost explorată în mod repetat, începând din anii 1902—1903. Așezarea este cunoscută încă din mileniul al III-lea înainte de erei actuale, ajungând mai târziu sub stăpânirea filistenilor, canaanitilor, romanelor. Săpături efectuate recent, au urmărit elucidarea unor probleme privind diferitele genuri de construcții monumentale. A fost în mod special studiată Poarta lui Solomon, așezarea orașului și configurația altarului.

Geser este menționat pentru prima oară în Biblie ca unul din orașele pe care regele Șlomo le-a primit în dar de nuntă. E probabil ca el să fi reconstruit această așezare. De un interes deosebit este altarul. Pe o mare întindere se văd rămășițele unor colonade care împreună cu antecamera altarului dată din perioada dominației canaanite, din secolele XVII și XVI înainte de erei noastre.

BIBLIOTECA MEMORIALĂ

La Johannesburg — Africa de sud — a fost organizată o bibliotecă cu profil special: aici vor fi concentrate cărți, documente, manuscrise, etc. despre martirii evreilor în anii holocaustului. Inițiativa aparține comunității din acest oraș, din care fac parte numeroși coreligionari veniți din Europa și care au supraviețuit lagărelor de exterminare hitleriste. Biblioteca este organizată cu sprijinul Institutului Yad Vașem.

FESTIVAL

La Buenos Aires s-a desfășurat un festival al cîntecului și poeziei idiș, organizat de IKUF, asociația culturală a obștei din Argentina. În afară de reprezentanții marii comunități din Buenos Aires, la această manifestare au luat parte și reprezentanți ai altor comunități evreiești argentinieni.

CULEGERE

O culegere de studii care își propune să prezinte o imagine a mutațiilor sur-

nite în gândirea evreiască după teribilele încercări ale holocaustului nazist a apărut în Statele Unite. Titlul cărții: „Gîndirea iudaică după holocaust”. Autorul: Arthur Cohen. Cartea a apărut în editura Harper and Row.

TIMBRE

Poșta spaniolă va emite în cursul acestui an două timbre comemorative dedicate lui Maimonide, marele erudit care s-a născut la Cordova în anul 1135 și a murit la Tveria în anul 1204. Unul dintre aceste timbre va reprezenta portretul lui Maimonide iar celălalt va reproduce bustul ilustrului savant aflat într-o piață din Cordova.

STATISTICĂ

Date statistice publicate la începutul noului an iudaic arătau că în Anvers trăiesc circa 12 000 de evrei care dispun de 25 de lăcașuri de rugăciune. Se apreciază că 50—60 la sută din evreii din Anvers sînt ortodoksi. Comunitatea evreiască oficială — Gemeente — păstrează cu cea mai mare strictețe tradițiile religioase iudaice.

EXPOZIȚIE

La Düsseldorf a fost organizată o expoziție cuprinzând cărți ale scriitorilor evrei de limba germană. Cele 3500 de volume prezentate înfățișează aportul autorilor respectivi în toate domeniile culturii germane.

O secțiune separată a expoziției, cuprinde lucrări ale unor autori neevrei consacrate unor teme iudaice.

Expoziția urmează a fi prezentată și în alte orașe din Republica Federală Germania, printre care Hamburg, München și Frankfurt pe Main.

CALENDAR

La Salonic a fost editat de către comunitatea evreiască din acest oraș un Luah, Calendar ebraic, pentru anul 5735. Textele sînt imprimare în trei limbi: ebraică, greacă și ladino. În acest Luah sînt cuprinse și date cu privire la obștea din Salonic. Această obște numără astăzi doar 1200 de membri. Înainte de război, trăiau în marele port grecesc peste 60 000 de evrei. Ei au fost deportați de nazisti la Auschwitz unde au pierit ca martiri.

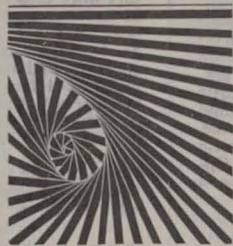
CARTE

În editura Philosophical Library din New York a apărut cartea profesorului Solomon Poll „Idei vechi în perspectiva modernă: un punct de vedere contemporan asupra Bibliei”. Autorul,

care deține catedra de sociologie a Universității New Hampshire, abordează, de pe poziția omului contemporan, ideile fundamentale cuprinse în cartea cărților, subliniind profundul lor caracter umanist.

COLECȚIE

În colecția „Judaica” a editurii „Europa” din Frankfurt pe Main — Republica Federală Germania — au apărut pînă acum 22 de cărți cu tematică evreiască din domeniile literaturii, istoriei și filozofiei.

DESCOPERIRE

O interesantă descoperire a fost făcută nu demult, cu prilejul preluării de către municipalitatea din Toledo a unei vechi biblioteci particulare. Este vorba de o gramatică a limbii ebraice întocmită de Moșe Kimhi în secolul al XII-lea. Pînă acum au fost scoase la lumină doar patru exemplare din această lucrare.

DICȚIONAR

În editura franceză Fernand Hazan din Paris a apărut, într-o nouă ediție, Dicționarul arheologic al Bibliiei. Alcătuit de un colectiv de specialiști sub conducerea profesorului Abraham Negev, dicționarul cuprinde toate locurile biblice cu identificarea lor actuală. De fiecare dată sînt prezentate faptele atît în lumina Bibliei cit și a celor mai noi descoperiri arheologice. Sînt, de asemenea, prezentate date din domeniul arheologiei, etnografiei, religiei și istoriei,

MANUSCRIS

La Biblioteca de stat din München este păstrat unicul manuscris talmudic existent în lume, așa numitul Codex Hebraicus Monacensis 95. Manuscrisul are aproape 1 200 de pagini de format mare. Un studiu în ebraică, franceză, engleză și germană reliefează vizitatorilor Biblioteca istoria acestui manuscris de mare valoare.

DISTINCȚIE

Doamna Josefa Olschwanig din Bad Godesberg a primit o medalie onorifică a Institutului Yad Vașem. Ea a salvat din gheto, în timpul celui de-al doilea război mondial o tină evreică. Riscîndu-și viața, i-a oferit azil, hrană și îmbrăcăminte și, cu ajutorul unui prieten, un pastor catolic, i-a pregătit documente de identitate false care o apărau de cumpănită primejdie a exterminării.

ALMANAH

Asociația cultural-obștească a evreilor din Bulgaria a editat pentru anul 5735 (1974—1975) un almanah literar-istoric. Sînt publicate studii privind trecutul obștei, evocări ale unor figuri proeminente, fragmente literare.

MONUMENTE

În cadrul unei comunicări științifice prezentate după o călătorie de studii efectuată în Turcia, profesorul Vidal Sephiha de la Institutul de studii hispanice din Paris, atrage atenția asupra cimitirului evreiesc din localitatea Haskoy. Amenajat în anul 1583, cimitirul adăpostește un mare număr de pietre funerare, cele mai multe cu inscripții ebraice, altele în ladino, iar altele cu caractere latine. Fiecare epitaf — relevă specialistul francez — este un veritabil mic poem popular și toate laolaltă constituie o sursă prețioasă de cunoaștere a unui trecut de patru ori secolar.

APARIȚIE

În editura Ikuf din New York a apărut un nou volum de eseuri ale scriitorului Haim Sloves. Tematica vastă a cărții cuprinde studii despre clasicii literaturii idiș, despre teatrul evreiesc și despre filozofia evreiască din zilele noastre.

SINAGOGA

Buchau este un orașel din landul Baden-Württemberg — Republica Federală Germania — unde de secole a existat o obște evreiască. Cercetări recente arată că de aici își trage obirșia marele savant Albert Einstein, ai cărui ascendenți s-au stabilit la Buchau în anul 1665.

Comunitatea din Buchau mai era vestită și prin faptul că aici a existat o sinagogă cu clopotniță. Sinagoga aceasta originală a fost construită în anul 1839 iar clopotnița i-a fost adăugată în anul 1854. A fost, foarte probabil, unica sinagogă din lume cu clopotniță.

CERC

La Lyon a luat ființă un cerc de studii și dezbateri pe teme biblice. Acest cerc reunește numeroase personalități ale vieții culturale evreiești din acest important centru al Franței. În cadrul cercului, ale cărui reuniuni se desfășoară o dată pe lună, sînt dezbătute teme privind probleme fundamentale ale existenței umane și vieții contemporane în lumina ideilor Bibliei. Una din temele recent dezbătute a fost „Biblia și conceptul de libertate a popoarelor”.

REEDITARE

Romanul lui Christian Bernadac „Trenul morții” apare într-o nouă ediție —

cea de-a doua — la Paris. Romanul reconstituie tragedia deportărilor din Franța ocupată de hitleriști. Cartea se bazează pe o amplă și foarte amănunțită documentație; autorul a ascultat mărturiile a 340 de supraviețuitori din rîndul celor peste 20 000 de deportați.

„Trenul morții” este una din cele patru lucrări literare în care Bernadac reconstituie ororile naziste.

INIȚIATIVĂ

Rabinatul din Londra a luat inițiativa organizării unor consfătuiri periodice în cadrul cărora rabini și erudiți talmudiști dezbate probleme pe care viața modernă le ridică în fața credincioșilor. Printre chestiunile puse în dezbateră a fost și atitudinea religiei în cazul transplanturilor de organe umane.

COMUNITATE

După date recente, în Olanda trăiesc în prezent 30 000 de evrei. Dintre aceștia, 16 000 locuiesc la Amsterdam, 2200 la Haga, 1500 la Rotterdam, iar restul în alte cîteva mici localități.

Timp de secole, comunitatea din această țară a fost una din cele mai prospere din vestul Europei. La tipografiile vestite din Amsterdam au fost tipărite ediții ale Talmudului și alte cărți iudaice. Rabini erudiți cu mare faimă s-au ridicat și au păstrorit în această comunitate.

În anii ocupației naziste, evreii olandezi au trecut și ei prin suferințe de nedescris. Mare parte din ei au fost deportați la Auschwitz, de unde foarte puțini au supraviețuit.

PREMIU

Simone de Beauvoir, cunoscută romancieră franceză, soția scriitorului și filozofului Jean Paul Sartre, este laureata premiului orașului Ierusalim pe anul 1975. Acest premiu, care se decernează la fiecare doi ani, încununază în genere o operă literară dedicată armoniei dintre om și societate. Printre deținătorii prestigiosului premiu s-au numărat Bertrand Russel, Max Frisch, Schwarz — Bart, Ignazio Silone, Luis Borgel și Eugen Ionescu.

צייטיש-פּוּט

די אָפּשאַצונג פּוּן אַ קאַנאַדער גאַסט

ה' אלף ראַזע, עקוועטיוו־דירעקטאָר פון קאַנאַדער ייִדישן קאָנגרעס, וועלכער האָט נישט לאנג באַזוכט אונדער קיבוץ, האָט געשיקט אַ וואַרעמעם בריוו אין וועלכן ער דאַנקט דעם רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א. מיר ציטירן פונעם בריוו:

איך שרייב איך אין נאָמען פון קאַנאַדער ייִדישן קאָנגרעס, [כדי איך אויסצודריקן אַפּציעל וואַרעמע אָפּשאַצונגען וועגן דער גאַסטפּריינדלעכקייט און גוטן ווילן וואָס איז מיר אַרויסגעוויזן געוואָרן מצד דער פּעדעראַציע פון די ייִדישע קהילות פון [רומעניקע בעת מירן אַפּצייטן באַזוך אין רומעניע. איך בין געווען מיץ געלייט און באַאיינדרוקט פון די אַנשטרייבן גונגען פון די ייִדישע קהילות, אונטער אַייער אַנפּיערשאַפט כדי צו דערהאַלטן און אויפֿ־בלענדיק ייִדיש לעבן. אין דער היינטיקער רומעניקע וואָרט געטון פיל מצוה, אַדאנק דער פּרוטעקט און אַיבעגעבענער אַפּיערשאַפט פון דער פּעדעראַציע, וועלכע האָט איך פיל צו פאַרדאַנקן ווי אויך דער פּולשטענדיקער פאַרשטענדעדיגן און רעליגיעזער פּרייהייט וואָס די רומענישע רעגירונג גיט אייך."

ווער איז וואסילע באַלדעאָנו? אַ קריגס־פאַרבער, אַ לעגיאַנער, און פאַרני

דעם 21טן מערץ ד"ר האָט דער קאָמפּלעקטער זיבענטער קאָרעקטע טריבונאל פון פאַרזי אָנגעהויבן דעם משפט אין פּראָצעס פון וואַסילע באַלדעאָנו, אַדאנק אַ מאָדערנע יורדיש־פּשיל, איז ער נישט דערשינען אָס דעם פּראָצעס ווי אַ אָנגעקלאַגטער — ווי ס'ע וואָלט געווען לאַגיש און אַלטרעל — נאָר... ווי אַ קרבן. דער באַלדעאָנו וועט וועלכע מע האָט "מלשו" געווען קודם ה' זשאַןפּיער בלאַק, דער פרעזידענט פון דער אינטערנאַציאָנאַלער ליגע קעגן ראַסיזם און אַנטעמיסטיזם (ליקא) און דערנאָך פון מיטשעל־פּיליפּ לאַראַש, דער גייסליכער פון דער פּראַנצויזישער אַטאָמ־אַקטיווער קירל. בייעט אַבן גלח געווען דעם פאַרבערערישן עבר פּאַלדעאָנו, וועלכער האָט זיך געפונען באַלדעאָנו און האָט זיך געוואַנדן צו דער יוסיטי. כדי צו באַווייזן זיינע באַשולדיקונגען קעגן באַלדעאָנו און כדי אַרויסצוהעלפּן די יוסיטי, האָט דער אינטערנאַציאָנאַלער לאַראַש פּאַרעשלאַגן אַז ס'ע זאָלן אויסגעהערט ווערן עדות, צווישן וועלכע איז דער רב הראשי פון די רומענישע יידן, אָפּשאַצונדיק די וויכטיקייט פון אַס דעם דאָזיקן פאַל, איז דער רב הראשי שליט"א געפאַרן קיין פאַריז, הגם עטלעכע טעג פאַר יו"טוב אין זיין אַנְוועהנישן גענוען אזוי נויטיק צו זיין אין דער קהילה. דאָס דאָזיקע האָט ער טאַקע אָנגעוויזן פאַרן טריבונאל, טאַקע ביים אַנְוועהנישן פון זיין עדותאָפט:

"אלע מיינע פאַרפליכטונגען זענען הייליקע, אָבער דער חוב, אַז ס'ע זאָל געהערט ווערן דאָס קול פון די קרבנות, דאָס קול פונעם אמת, האָלט איך פאַר דער אמת הייליקסטער." באַאיינדריקט פון אַס דער דעקלאַראַציע, האָט דאָס פּראַנצויזישע געריכט אויסגעהערט מיט דער גרעסטער רעספּעקט אַקטיוו און אַכטונג דאָס עדותאָפט וואָס האָט געווירט העכער אַ שעה פונעם רב הראשי שליט"א. דאָס עדותאָפט, ווי אויך פון די אַנדערע עדות, איז שייכט מיט די אָנְוועהנישן גענוען און געפונען זיך אין דאָסאַר אָבן רעקאָנסטרואַרטיז די בראַגאַפיע פון אַס דעם נונדליקן פאַרשוין, וועמענס עקזיסטענץ עטלע מיט זיך פאַר אַ גאַנצע ריי פאַרברעכן האַהייבן דיק מיט גנבה און פאַלשע שבוועות ביז צו העצן צו מאַרד, רציחה און פאַרראַט פונעם פּאַסטער לאַנד.

נאָר לאַמיר געבן דאָס וואָרט פאַר די פאַקטן, זיי וועלן ענטפערן צום בעסטן אויף דער פּראַגע: ווער איז וו. באַלדעאָנו?

בערוו אין יאָר 1902 אין דאָס אַרץ־דיספּיץ רעמניק טעראַס, וו. באַלדעאָנו האָט געמאַכט דעם טעקלאַגישן פאַקאָסט פון בוקאַרעסט און איז געוואָרן גלח. אָבער ער האָט באלד פאַר־ראַטן זיין הייליקע מיטע, פאַרשווענדיק די גחישע בגדים און איז אַריינגעטרעטן אין דער לעגיאַנער באַוועגונג אין יאָר 1927, די הייט לערנישטישע אַנעטון און רומעניע, זיין אויפֿ־שטייג איז אַ שנעלער, באלד ווערט ער געהילף פון קאַמאַנדאַט, אינספּעקטאָר, קאַמאַנדאַנט פון רע־קריי־אָרגאַניזאַציע פון דער אייזענער נאָרדען פון פּונטא און בוקאַרעסט, דערגרייכט דיק די שפיץ פון דער לעגיאַנער היטאָרעטיש, מיטן טיטל "גענעראַל עקערעטאַר פון דער אייזענער זענער באַנעט", אין די דאָזיקע פּונקטעס ענטפערט ער אַקטיוו אָנטייל אין אָרגאַניזירן, צוגרייבן און פיל מאַל אויספירן די פאַשיסטישע פאַר־ברעכנס. אזוי וועט ער יאָר 1938 האָט מען אים געכאַפט און געטן אַ האַט פאַרשוויט מאַני־פּעסטן מיט נאַציסער העץ־פּראָפּאַגאַנדע, פאַר וואָס ער איז געמאַכט געוואָרן און הייליקע ווי אַ טריבונאַל אין בראַשאָוו. פאַר דעם איז

פונעם דערשינס צוויי מאָל אין חודש 15.04.1975 בוקאַרעשט *

מאָדערן ייִדיש־לשון (נאָטיצן וועגן אוריאַל ווינגריכס מאָדערן ווערטערבוך)

אויף זייט 737 ווערט דאָס וואָרט "אַפּאַנג" געפּלט (מע דאַרף זאָגן "אַנהויב"), אָבער פאַר וואָס איז כּסר דאָס וואָרט "אַפּאַנגענער" איז גאָר דאָר זאָגן "אַנהויבער"; אויף זייט 232 איז עס געבן דער מין פאַר געדולד "די" (מין מאמע זל — עס איז דאָך מאמע לשון — פּלעגט דאָך זאָגן "דאָס געדולד"), אָבער צו מין סאַסיס־פאַקטיוו איז אויף זייט 674 שוין אָנגעגעבן אַז מע קאָן זאָגן סיי "די" סיי "דאָס".

דערנאָך וועל איך מיר נעמען די העזה צו זאָגן אַז ס'ע פּעלן נאָך ווערטער, וואָס זענען פאַראַן אין געזעצט, אין געשריבענע לישון און מילא דאַרפן זיי אויך זיין אין דער כלל־שפּראַך. אזוי וועל איך דערמאָנען דאָס וואָרט "מעלע" ווע" אַ מאַכל וואָס האָט אַ שלעכטן טעם, נישט נאָר וואָס איז אָן אַ טעם, נישט געזאַלצן. דאָס זעלביקע איז מיט די ווערטער: "פּלעזער" (אַ סיפּל מיט וועלכן פאַסטעכער שפּילן געוויינטלעך זייערע לידער!); "פּראַלטיק" צי "זולינג" צע" וואָס מע האָט באַניצט ביים וואַשן גרעס. אזוי ווי אַס דאָס אַרטיקעלע איז געשריבן פאַר אַ רעליגיעזער צייטשריפט וועל איך אימפּראָוויזירן די פּאַלגנדיקע פּראַזן:

"דער רבי האָט זיך אָנגעטון די אַדוויזוואַלע און אַרויס פּונעם טאַלאַש, ער האָט געזאַלט זען ווי מע מאַלט מיט דער זשאַרנע דעם שמירה־ווייץ. אויפן וועג האָט ער באַגענגט אַ גלח, אָנגעטון אין אַ טענע־ווערטענדע, אין דער האַנט האָט ער געהאַלטן אַ טפּראַפּראַליק, אָבער דאָך האָט מען פון זיין שמייליקער מינע נישט געקאַנט וויסן צי ער גייט צו אַ מאַפּעלע־אָן צו אַ פאַרשעט־פּעניש, און צי ער צייט אין דאָס זינדל געזעסן אין דער קאָליבע פּונעם וואַלד־שומר און גע־ליענט אַ טריפּה־פּטול. ער האָט זיך געוואונדערט: ווי אויף קאָן דער ביטיק שטיין אויף איין סוס?"

די אונטערגעשראַכענע ווערטער האבן איך אין דערערבוך נישט געפונען. הגם אין די שריפטן פון ברוך וואַסער, יעקב פּרידמאַן צי יצחק באַ־שעוים וועט מען אָפּט זיי באַגעגענען. וואָס געהערן צו אַ ייִדישידישן ווערטערבוך, אַ פאַקט איז, אַז דאָס איז דאָס ערשטע מאַ־דערנע ייִדישע ווערטערבוך, מיטן מין, רביס און קאַרעקטעריען אַרטאָגראַפיע פאַר אַדום מיט דערנעם וואָרט (ביז קאַסמאַניט אַדו"ג), טאַקע דערפאַר קאָן עס לייכט באַניצט ווערן פאַר אַ האַנטבוך אויך פאַר ייִדישע שרייבער און זשור־נאַליסטן.

איז דערפאַר כּדאי אונטערצושטייכן דעם גרויסן פאַרדינסט פונעם מחבר, אוריאַל וויינגריין, הגם ער איז אויב באַשיידן זיין "אַ וואָרט פּיער", פון וועלכן מיר ציטירן:

"אָבער ער ווי וועלכער עס איז אנדער פאַק־טאַר האָט די מוסרנפּשידיקע, קיאַוואַליקע מיט־הילף פון פּראָפּעסאָר מרדכי שפּעכטערן פּאָרוי־טעט אַז אין ווערטערבוך זאָל זיך אָפּ־שפּילגען דער בעסטער מאַדערנער באַניץ. דאָס אַהריות פאַר וועלכע עס איז דעפּעקטן ליגט אויפן מחבר, אָבער דער קרעדיט פאַר מעלות וואָס דער ווערטערבוך פאַרמאַגט וויל ער יושר דיק טיילן מיט זיינע העלפּערס, און דער עיקר מיט פּראָפּעסאָר שפּעכטערן."

אַס דער דאָזיקער פּסוק קלינגט היינט ווי אַ צוואַה אָדער ווי אַן איבערגעבן די יוואַשאַס־פּעט פון ייִדישער לינגוויסטיק־פּעט פאַר דער מרדכי שפּעכטער.

וואָלף טאַמבור

דער נאָמען ווינגריין איז געוואָרן אַ סינאָנים מיט ייִדיש־קיאַוואַ, מיט מאַדערן ייִדיש לשון, כּלל, אַנהויבנדיק מיט דער מאַסק ווינגריין, דער פּאַסע, און אוריאַל ווינגריין, דער זון. דאָס לעבן פון אוריאַל איז געווען קורץ. ער איז געשטאַרבן אין מערץ 1967, ווען ער איז נאָך נישט אלט געווען קיין פּולע 41 יאָר. אָבער די ירושה וואָס ער האָט אַנדאָ איבערגעלאָסן, דאָס מאַדערן ווערטערבוך ייִדיש־ענגליש ענ־גלישידיש, פון אַ 850 זייטן, איז אויך זיין כּבוֹד־קע מַצְבָּה.

אין וואָס באַשטייט דאָס חשיבות פון אַס דעם ווערק? אין דעם וואָס ער איז צו אלעם גרעסט אַ שולחן־ערוך פון ווערטער ייִדישער באַמאַטיק און אַרטאָגראַפיע, נישט נאָר ווי אַ מכּסר פאַר צי פאַרקענט, נאָר אויך פאַר ייִדיש־רוידי אַז עס אַ באַשטאַנד, אויף־מע זאָל נישט באַדאַרפן... איך וועל געבן אַ משל: צוריק מיט צוויי יאָר, ווען איך האָב פאַרענטפּלעכט אין אונדזער "צייט־שריפט" קאַפּיטלעך פון אַ דערציילונג מיטן טיטל "מיט דער געלער אַרעטבאַנד", האָבן זיי גע־טראָפּן "גוטע פּרינגל", וועלכע האָבן מיר אונטערזענענאָט, אַז מע זאָגט נישט מיט דער געלער אַרעטבאַנד, נאָר מיטן "באַנד", איז לשון זכּר... אזוי ווי איך האָב נישט געהאַט מיט וואָס צו באַווייזן, האָב איך אויך שוין אָנגע־הויבן ספּקן: אַפּשר זענען זיי טאַקע גערעכנט אין האַב געוויכט און נישט געפונען קיין באַ־ווייזן. אמת איך האָב יאָ געפונען אין ניו יאָר־קער "ייִדישע קולטור", וואו ער איז כּפּירוש געדרוקט "מיט דער געלער", אָבער וואָס פאַר אַ באַווייזן קאָן דאָס שוין זיין, ווען דאַרט האָט געניצט אַס דעם אויסדרוק נישט קיין אנדערער נאָר טאַקע אין אַליין? אַפּשר האָט די רעדאַקציע נישט באַמערקט מיר אויסצוקאַריירן? אזוי אין אַלעלעכ פּאַלן קומט צו ניו־אוריאַל ווינגרייכס ווערטערבוך, ווען ער איז מיר געקומען אין די הענט, האָט איך שוין געקאַנט באַווייזן אַז "באַנד" ווי אַ בוך, איז דער און באַנד (בענ־דל) איז די. (איך וועל אַב אָנזאָגן, אַז יענע דערציילונג [אין אַרין און באַנד דערציילונג] גען, וואָס איז שוין אין דרוק און וועט כּבּרובֿ דערשיינען אין מלוכט פּאַרלאַ קריטישאַן, אונטערן טיטל "מאַדאַמאַפּאַנע").

פאַרשטייט זיך אַז אַס די דומאַ איז אַ טיפּה מן היים פון דער ניצלעכטיק פונעם ווערטערבוך אויך פאַר ייִדישע שרייבער, זשורנאַליסטן און כּפּרט פאַרן לענער.

איז לויבן וואָלט איך געקאַנט לויבן אַס דאָס לינגוויסטישע ווערק ביז אין הימל אריין, האָט זיך אָבער דער מחבר, מיט זיין גרויסן ענינות, אָנגעוואָן אין זיין קהדמה פון אלע די וואָס ווילן גען געבן עצה. נון, איז עס מעגלעך אַז אַ וויל זאָל זיך קאַנען אַפּהאַלטן פון געבן "עצות!..." איז וועל איך אויך וואַגן צו מאַכע עטלעכע באַ־שפּעקלונגען, כדי די וואָס וועלן זיך אָפּגעבן מיטן אַרויסגעבן אַ צווייטע אויסגאַבע, וועלן אַפּשר זיך צוהערן אויך צו אַ פּשוטן כּפּירוש, וואָס האָט נישט קיין פּרעסענציעס פון קיין לינג־וויסטישע קענסענישן.

אזוי האבן איך אָנגעטראָפּן אויף עטלעכע אומ־קאַנסעקווענצן אין אייניקע אויסדריקן, ביים וואָרט תּבּה (נחם תּבּה), אויף זייט 375 ווערט געזאָגט אַז די דאַרף געשריבן ווערן און יוד (נישט תּיבּה), אָבער אויף זייט 81 איז דווקא געשריבן מיט אַ יוד — תּיבּה, אויף זייט 99 איז געשריבן "אויפּגינגל", מיט אַרין ריש און אויף זייט 776 איז געשריבן מיט צוויי רישן, "אויפּרינגל"; "אויפּגינגלישע" איז אַ כּסר וואָרט, בעת "היי־טער" איז מיט אַ צייכן, וואָס הייזט אַז עס איז אַ ספּק צו דערמאָלען אין דער כלל־שפּראַך: "אויסדריקן", "אויסגעדריקט" איז מיט אַ ספּק צייכן, בעת "אויסדריק" און "אויסדריקלעך" איז אַן אַ ספּק־צייכן, און אויף זייט 196 אַן אַ ספּק־צייכן און אויף 783 מיט אַ ספּק־צייכן; אויף זייט 738 ווערט אָנגעוויזן אַז "אַנעטשע" איז נישט דעלעאָלעך אין דער כלל־שפּראַך און ס'ע ווערט געגעבן דאָס וואָרט "אַנישע" אָבער אויף זייט 185 ווערט געניצט דאָס וואָרט דווקא "אַנעטשע";

א באזוך אין מאראנצן-לאנד

מיין טאטנס האנט

י'א. אין א שטעה ארום פלי א'ד.
אלץ איז איינגעפאקט,
די רענצלעך צוגעמאכט,
איך קאָז מ'ד באלד אין וועג אריין.

עפֿט זיך די טיר
און מיין טאטע קומט אריין:

זון מיינער, ישראל,
פֿאַרסט קיין ארץ ישראל?
איך בין געקומען דיר באגלייטן
און דיר עפעס בעטן.
ווייסט דאָך אז געווען איז נישט באשערט
איך זאָל דאָרט לעבן
צי כאָטש ליגן דאָרט אינדערעד.
ווייסט אויס אז איך בין נישט ווערט.
ווייל איך זאָלט אהין מיטנעמען
פון מיין קבר כאָטש א ביסל ערד.
און נאָך עפעס בעט איך דו:
פֿאַראַנען דאָרט א זינגער, פון מיין פֿאַך,
א שניידער,
וואָס ביים דיכטער־ציען אַרויסגערופן האָט
די גרעסטע ייִד ער,
כֿהאַב אַמאָל ביי זיינס א ליד געלאָזט א טרער
זאָג אים דאָרט אז איך געדענק דאָס
אפּשר וועט אים גרינגער ווערן
כֿהאַב געהערט אז ס'איז אים שווער.
איך זאָג צו מיין טאטן אויסצופירן די שליחות.
ער טוט מיר אָן דאָס רעקל
טוט א גלעס די אַקסל און די לאפּן.
פֿראַוואַס די קענעלעך
צי זיי זענען אָנגענייט עפעס
און נעמט ארום מ'ד צו געזענענען;
פלי בשלום, לֵאָך דאָרט גריסן די משפּחה,
די באַקאַנטע און גלאַס אזוי ישראל'יין
און ווייס, איך בין מיט דער נטיעה דיינער
גליקלעך און צופרידן.
מיר מחוּן איצט צעשיידן זיך
זון מיינער, ישראל,
פֿאַרשטייט אַיין מסתמא
איך מוח צוריק אין קבר גיין
איך דאַרף דאָרט וואַרטן אויף דער מאַמען.

ארום מיר, באגלייטער, אלע ווייסן דערפון גאָרנישט.
גיבן אלע מיר די הענט
און איך פיל אין יעדער האנט
מיין טאטנס האנט.

(פונעם באנד לידער "אין די אויגן פון א שווארצער
קאווע" פון ישראל בערקאוויטש, דערשינען אין בו'
קארעשטער מלוכה־פארלאג "קריטעריאן" 1974.)

אויך היינט אט די איידלע געפילן. ווי פאסיק
איז דער סימבאָל פאר אט די פרוכטן, וואס
וואקסן אין פרדסיים, וואס זענען אויסגערייטעט
אויף ביידע זייטן שאסיי. איך ווייס נישט, איך
האב נישט געהאט די געלענהייט צו זען אנדער
רע מאראנצן־סעדער אין דרום, אבער סע האט
זיך מיר טיף איינגעקריצט אין מיין זכרון, דאס
וואס צוריק מיט עטלעכע טעג האט עס מיר גע'
זאגט איינער פון דא. איך האב באווכט זיין
יישוב, וואס איז א ביסל צו צפון, און איך האב
אויסגעדיקט מיין באוואונדערונג וועגן זיין
גרינעם שאטנדיקן גארטן. דער מענטש האט מיר
אויסגעהערט מיט א שמייכל, און ווען איך האב
געענדיקט האט ער מיר געענטפערט:

— יא, עס איז מחיריק ביי אונד... אבער
ווייסטו ווי אזוי דא פלאנצן מען א בוים?
איך האב נישט געוואוסט, דעמאלט האב איך
נאך נישט געוואוסט.
— כדי צו פלאנצן א בוים, בויערן מיר צו
ערשט די פעלדזענע ערד מיט א פונעוואאטישן
האמער, דערנאך מאכן מיר א פלאמבע מיט
פּרוכטיקער ערד, וואס מע ברענגט ספעציעל א'
הער. דערנאך ציען מיר א רער דורך וועלכער
סע וועט אַנקומען דאס וואסער ביי צום וואַרצל
פונעם בוים און ערשט דערנאך זייען מיר דאס
ביימל, אזוי אז דא געפלאנצט געוואָרן יעדעס
ביימל...

די גילדענע מאראנצן צייטיקן זיך אין דער
מילדער ליכט פון פעברואר, דער דופט פון די
געצייטיקע לימענעס דרינגט אריין דורך די
ווענט פון דער מאשין. "אין עטלעכע וואכן א'
רום, ווען די פרדסיים וועלן זיין צעבליעט, זאגן
מייע באגלייטער, איז אויפן שאסיי ממש א
פארקישונדיקער פארפוס". אבער די גאנצע
שיינקייט איז נישט קיין מתנה פון דער נאטור,
נאך דער רעוולוטא פון פארקעשטענער און פליי'
סיקער מענטשלעכער האָרעוואניע. גאַרנישט איז
דא נישט געוואקסן פון זיך. יעדער בוים, יעדע
בלום, יעדעס גרעזל איז ארויפגעצוואנגען גע'
ווארן דעם זאמדיקן הייסן מדבר. אפּווישנדיק
זיך די שווייס פונעם פנים האָבן מענטשן אָפּגע'
שטעלט די פרוכטערונג פון די ווילדע שטעטיקע
קאקטוסן, זיי האָבן געליטן פון דורשט און
האָבן אויסגעטרונקען זומפן, האָבן געבראכט ווא'
סער אין דער מדבר, האָבן פארפעסטיקט די
רירנדיקע זאמדן און האָבן אויפגעבויעט שטעט,
האָבן אויסגעהאקט די אויסגעפיציקטע פעלדזון
ביים ים־ברעג און געבויעט גאטספריינדיגע
פּאַפּס — אשדוד, וואס איך האב גאר וואָלט
לאָזט הינטער מיר, איז איינע פון זיי — זיי
האָבן געפלאנצט פרדסיים, סעדער פון לימענעס
און מאראנצן, פון וועלכע דאס אויג קאָן זיך
נישט אַנזעטיקן.

מיר פאָרן פאַרביי אשקלון, איינע פון די יעל'
טסטע שטעט פון דער וועלט. נעס איז די שטאָט
פון שמשון הגיבור, דער תנכישער העלד, וועל'
כער איז דא אומגעקומען צוואַמען מיט די
שונאים, וואס אין זיין זאַצטן אַנשטרענג האָט
ער איינגעוואָרפן די זיילן פון טעמפל דגון,
ערגעץ אין דער נאַנט געפינט זיך דאס אַרטי'
שאפט גת, די שטאָט פון גלית, וועלכן דוד ה'
מלך האָט באזיגט אין א אומגלייכן קאַמף. זאָל
נעס זיין גאר א פשוטער צופאל, צי איז עס אן
אייגנארט פון אַט דער ערד אַרויסצוגעבן א'
זעלכע מענטשן?

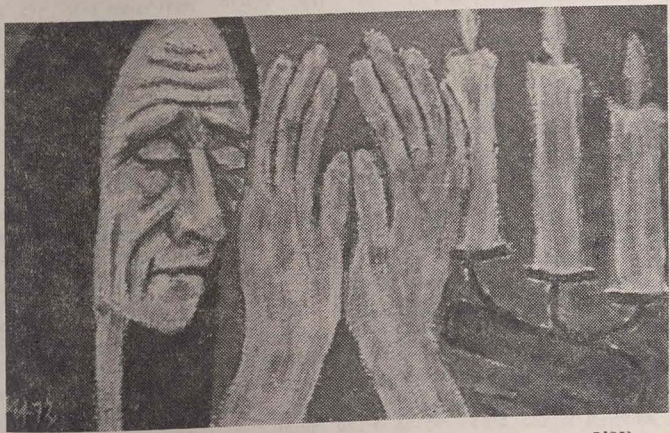
...אמאל האָט א געוואגטער מלך געלאָזט דא
אין אשקלון אויפבויען לוקס־פּאַלאַצן, א גע'
לעגנהייט פאר אן אויסברענגערש לעבן. די מיל'
פון דער צייט האָט שוין לאנג אויפגעמאַלן די
גאוועדיקע מויערן, די דערדיקע ווינטן האָבן
אויסגעמישט זייער שטויב מיטן זאמד פונעם
ים־ברעג, הורדוס, דער געוואגטער מלך, אויך
ער איז שוין זינט הונדערטער יאָרן בלוזי
שטויב. שטויב איז געוואָרן צוריק שטויב, איי'
ביק זענען נאָר די אידען, די מענטשלעכע
שטרעבונגען צו די הייסן אייביק זענען נאָר די
כוואליעס פונעם ים, וואס רוישן בלוי אומדער'
מידלעך, פונקט אזוי ווי אין די צייטן פון שמ'
שון הגיבור, גלית און הורדוס. אייביק איז די
מענטשלעכע באדארפעניש צו לעבן בשלום, צו
שפייזן און אָפהיטן פון דער היץ. וואס זאָל אים
ווי דער אויסדרוק פון אַט די אייביקע שטרע'
בונגען, טיף מענטשלעכע, זענען די פרדסיים.
דופטנדיקע סעדער מיט לימענעס און מאראנצן,
וואס מיר האָבן געלאָזט הינטער אונדז, די
ווייסע הייזער פון אשקלון, וואס מיר דערזען
דורך דער בלוילעכער פירהאנג פון בין־השם'
שוח, דערפּרישע היילעך, צעווייטע צווישן
די דרומדיקע פאלמען־ביימע?

נאך אשדוד הייסן זיך אן די מאראנצן־פלאנ'
טאצייט, איך האב זיי געזען דורך דער שויב
פונעם אויטאָמאָביל, וועלכער האָט זיך געאיילט
אויף דער בעטאָן־באנד פונעם פּלאַץ. עס איז גע'
ווען אנהויב פעברואר, אבער דא איז דאָך דער
ווינטער אן אבסטרעקטע קוופה, א לאנגסטער
קער זוכ פונעם לוח. דער מאראנצן־קער הימל,
וואס ליכט זיך צונויף ביים האַריוואַנט מיטן
סאראלידיקן ים, דער גרינער טעפּין פונעם
פעלד, דאס דורכזיכטיקע ליכט פונעם פייסאזש
— ווי הייס און אומרעאל זעט אויס אין דעם
דעקאָר די שטורמישע ווינטערס פון די קינדער'
יאָרן...

מיר פאָרן אין גרויס איילעניש אויף דער
שטאָטענער באנד פונעם שאסיי, וואס לויפט,
דאכט זיך איילנדיק פאר אונדז צו דרום, פאזע
לעם ים־ברעג, צווישן די פרדסיים, מאראנצן און
לימענע פּלאַנצאצייט, איך האב זיי געזען, אויך
דורכן פּענצטער פונעם אויטאָמאָביל, אויפן וועג
פונעם עראַפּאַרט. מייע באגלייטער האָבן גע'
האלטן פאר וויכטיק אז זיי זאָלן מיר אויפּמערק'
זאם מאכן אויף זיי, גלייך סע וואָלט מעגלעך געווען
זיי אויסצומיידן. סע זענען געווען די זעלביקע
לימענעס און שיינע מאראנצן, מיט די גילדענע
פּרוכט־צירונג אויף די צווייגן. עס איז די צייט
פון צונויפּפּמען דאס גערעכטעניש; די איידעלע
פּרוכטן בלישטשען אויף די צווייגן, וועלכע זע'
נען מסתמא עלאטישע, די בלעטער זענען
שווער גרין־בלויז טונקלע, די מאראנצן זענען
אויס ווי גילדענע לאַמפּן, די לימענעס, זייער
רעפליק, מיט זייער בלאַסן אַפּשין, דעם פייסאזש
איז א פרייד אַצוקוקן, אבער כדי די שמה
זאָל זיין א פולשטענדיקע וואָלט איך געדארפט
אראָפּ פון דער מאשין, און איך זאָל צעקוועטשן
צווישן מייע פּונגע א בלעטל און זאָל איינ'
וויגן דעם פיינעם פארפוס, איך זאָל האלטן אין
דער דלאַניע איינעם פון די גאלדענע קוגלען.
יא, קאלינעסקא, דער רומענישער שרייבער,
איז געווען גערעכט: עס די דאָזיקע פּרוכטן
האָבן די אויסנאָבע אויף זאָלן אין אונדז דער'
וועקן דאס באדערפעניש צו רן און צו לוסטי'
קער שטיטיקייט, איך דערמאן זיך אז דאס אר'
טיקל פונעם סובטיילן וויכטשאַפּלער איז דער'
שינען אנהייב יאָר 1946, ווען נאָר א לענגערער
צייט סע אפּווענונהייט, זענען אין בוקאַרעשט
דערשינען די ערשטע מאראנצן. דאס געשעעניש
איז באגרייט געוואָרן ווי א סימבאָל, ווי א סימן
אז דער לאנגער וועג מלחמה־פינצטערניש
האָט גענומען א סוף, אז דער באגינען פון א
נייער צייט האָט זיך אַנגעהויבן אויף דער
וועלט... א שייף האָט שטיל געבראַכן די כוואליעס
און האָט זיך צוריקגעקערט אַנגעלאָזן מיט אַט
די שיינע פּרוכטן, אַט דער פּאַקט איז וואַרעם
באגרייט געוואָרן פונעם שרייבער, וועלכער האָט
זיך מתורה געווען: "איך האב אויך גענומען א
מאראנץ, איך האב זי אָפּגעשילט און נאָך מער
ווי אויף האָט זי געבעטן, האב איך הנאה געהאט
פונעם ריה, וואס איז פיל צייט אָפּגעשטויסן
געוואָרן. דעמאלט האָב איך מיר געפילט בעסער,
קלוגער און איך האב זיך געזאָגט: ניין! עס איז
מער נישט מלחמה־צייט. מיר דארפן מער נישט
קיין מלחמות!"

אַט אזוי האָט געשריבן ג. קאלינעסקא אין א
צייט פון השבון־הנפש, ווען א צייט פון טרערן
און בלער האָט זיך געשטעלט און אן אנדערע
פון האָפּענונג האָט זיך אָנגעהויבן. שפעטער
איז א פערט־יאָרהונדערט, האָט אן אנדערער
רומענישער שרייבער, אויך ער איז געווען א
פיינפלינדיקער סיסטמאַראַף פון דער צייט, מודה
געווען זיינע געפילן, וואס סע האָט אים אינ'
ספּירירט אַט דער בלישטשענדיקער זון־פּרוכט.
"איך, איינער, וויפל מאל איך האָב זיך געפונען
אין א דרומדיק לאַנד, האָב איך זיך נישט געקאַנט
באהערשן דעם יצירה־ער, אז איך זאָל זיי א'
ראַפּקלייבן מיט די אייגענע הענט, דירעקט פון די
צווייגן..."

אבער מיר, נאָך פאַרצייטנס, אין שטעטל פון
די קינדער־יאָרן, ווען דעם ערשטן טאָג פּסח
פלעגן מיר באקומען במתנה א מאראנץ, איין
איינציקע מאראנץ, האָבן מיר דען נישט געפילט
דאס באדערפעניש צו האלטן זי מיט ליבשאפט
אין דער האנט, מיר זאָלן פילן איר וואַרעמקייט
און איר רונדיקייט, מיר זאָלן אַנטייען פונעם
מחיידיקן גערון אידער מיר וועלן אַפּשילן פון
איר די סאַמעטענע שאַלעכק? די איין איינציקע
מאראנץ האָט געהאט מער באדייטונג ווי א
פשוטע פרי, וואס מע האָט געקאַנט קויפן אין
געווענע פון עק געסל. פון די יינגסטע יאָרן,
איז די מאראנץ געווען ביי אונדז א סימבאָל,
א בשורה־אַנאַנצער פון די ווייסע געגנטן, דער
חלום און כּחשוּן פארן ביזן סוף ווינטער...
די יאָרן זענען פאַרביי, דאס געבוירן־שטעטל
איז אויף תמיד פאַרפאלן געוואָרן פאר אונדז,
איצט געפינן איך זיך דא. מאַרגן וועל איך זיין
אין אן אנדער אַרט, אַבער ווי גוט פאַרשטיי איך

טעמפּעראַ־פּאַרב

פון הערש מערקער (קיעוו)

זיכור...

שובה ע"ז

(סוף מגילת העוסק)

בענין שמת המשיח ע"ז כל מסיב בשד"ח חיי מע"ר אל"ף כללים פאת הששה ע"י בדיה אגרות חז"ל. ובענין אמריים ופסוקים השגורים כמה ואין להם מקור בדחז"ל. ע"ז לעיל סוף ע"ה אות ב' ונ"י.

וראיתי בשאלות והשבות אבני חפץ סוף כ"ט שהביא כמה אמריים כאלה (א) כל הרודף וכל הבורח מן הכבוד רודף אהריו, והראה למאזיל הידוע כל המורה על הגדולה כו' וכל הבורח כו' (עירובין י"ג); ויש להוסיף גם סמ"ד פ' וירקא ג' (וע"ה בסמ"ד הקדום אות) ב' שני לשון קצת וגראה דבאמת הפסוק העממי הוא עתיק אף כי לא נצא במדרשים שלפנינו, והשו"י ירושלמי ע"ז פ"ג הא"א אמרו יבא זה שרץ אחר כבוד, אחר זה שברה מן הכבוד, וע"ז בפנים שדך אלפרד הכונה, ואפשר דצרכין לקרוא זה שרץ אחר כבוד, כלו' ככלד"ה אחרים, א"ז שיהי' נ' שהמלכה היתה שגורה בפי העם, כ"ה מהחיל במצוה אומרים לגמור, הביא בסגנון אחר סמ"ד פ' טו"ח כ"ב, (מי שהתחיל במצוה הוא גומר) ומסוטה י"ג; ויש להוסיף הירוש' ביצה פ"א ה"ג מכיון שהתחיל במצוה אומר לו טק, וירושלמי ר"ה פ"א ה"ה נגילה פ"ב ה"ז (אומרים לו טק) וירוש' מסכת פ"ה ה"ה שגאה שהיו כן בתוספתא ל' לפניהם, ג) אין אורה מכניס אורה והראה לביב צ"ה: דמאן דהייב חיי ידוב מוונא, שאין לו מקור ידוע והראה למאמר הפוך בתענית: ה) ואדרבה שמשם מוכח לכאורה להימך מהפסוק ה"ל ע"ש, ה) אינש באינש פנה טורא בטורא לא פגע וגם (ו) סתם מקשן ע"ה אינן בדחז"ל.

למה נקרא שמו חזיר עתיד הקב"ה להתחזיר לישראל, ומביא מדרש ב"ר ש"ס שמיני ולמה נקרא שמו חזיר שמחורת עשרה לעעלי כו' דקאי על מלכות אדום, ונראין הדברים דכל עיקרו של הפסוק הוא ע"ד משל רומן לאדם, ה) כל חכועס אלו ע"ה; ומזהו"ל בהגהות איתן ארי' לשבת ק"ה הראה להזרר בראשית כ"ה: הוא אוק-טוה כל חכועס כע"ה, ולהזרר (רע"א מ"ב) במדרש ק"ט אוקטוה מאי המתניתין כל ה' כועס כו' ובגמ' שבת שם ה"ל הוא המקור בגמ' בהמתן ר' המשבר כו' והמפורד כו' והא עניניו כע"ה, והרמב"ם בה"ל דעות טובים כו' מביא בשרי ר"ל הג"ל כועס כו' אלא ע"ז ע"ז וכן בשו"ת הרמב"ם בתשובה לרבי עובדי' הגר (כל חכועס י' עניניו כע"ה) ונראה שפארא כזה ה"י לפני הראשונים אף שאינו נמצא בספרים שלנו, או

מאת חכמי רומניה וגאוניה ז"ל

ליקט ועיבר הרב יצחק מאיר מאירילוס

דורש לפרקים

כל ישראל — כל אחד ו' אחד ממנו נקראים בשם ישראל, אף על פי שנתחלק מהתורה וממצוות מנהדין (דף מ"ד — ע"א). אף על פי שחטא ישראל הוא, אולם לעולם ה' נצחי שיהיה לו חלק ויכונ רק הצדיקים, ירשו ארץ רק אלו, שהם נצר מעשי והתנהגותם היא באופן כזה שהם מעשי ידי להתפאר בהם.

דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

ספרים חדשים

„סינתזת של חסידות“

החת הכותרת לדעיל פרסמו בהכתב-עת שלנו (מספר 303, סיון תמוז תש"ה) רצוניה על ספרו של ר' שלמה ולמן שרגא, בנתיבי חסידות איוביצא-ראדוין חלק ראשון. במאמרנו כתבנו בין שאר (ביידיש):

אלמלי באתי לכתוב בגדרה קצרה חכנו של ספר זה, הייתי אומר, שיש כאן סינתזה מדעית של חסידות בכלל ושל חסידות ראדוין בפרט.

מדגיש אני: סינתזה מדעית, שכן כל מאמר, כל פרק בספר, עיוני הוא כולו מחקר-אנאליטי, הן על יסוד המיסתמים, ספרים של אדמו"רי איוביצא-ראדוין, הן על יסוד נכיונו הפרטי של המחבר שהוא חסיד-ראדוין, והן על יסוד כשרונו האנאליטי. וכוחו של זה האחרון עולה בידו להסביר ברך פילוסופית, בחוש החקירה של מהותה של החסידות והשיבות. לא רק למען קיומה הדתי של היהדות והמשכו, אלא גם למען הקיום האומי בכלל.

לפיכך יש בספר הזה משום מקור, משום הידוש, אמנם הופיעו עד היום עשרות ספרים, מלאים וגדושים סיפורי חסידות, בינרסאיות של אדמו"רים ודבריהם תורה של רביים, וביניהם אפילו ספרים שעוסקים בחקר תוך-תוכה של החסידות ברך מדעית, אולם המדענים הללו עומדים היו מחוץ למחיצה של החסידות ומציעים, לפנינו לתוך ההצ'ר של אדמו"רים, כיון להסתכל בחסידות.

בניגוד ידוך, המחבר הוא משלנו. הוא גופו חסיד הוא, אינו מוכשר עד כמהו להזרר לפני ולפנים בחקר החסידות, שהוא קרובה לנפש, ונוסף על כך — הנייבה ויקרה כל כך.

ככה כתבנו או. עכשיו קבלנו גם את החלק שני של החיבור החשוב הזה, ושבענו רצון שההערכה לדעיל לא רק שהיא נכונה, אלא גם לא הגיעה לבטא את הכל כראוי.

כשהמחבר גמר את החלק הראשון במילים אלו: „הם ולא נשלם, המימרא הו' לא היתה מליצה פשוטה. היום בא אפסר לומר בפה מלא: הם ושלם. באמת, החלק השני בא להשלם את החלק הראשון, בו הוא מסביר את יחודה של חסידות איוביצא-ראדוין. הכרך (בן 372 עמודים) כולל חומר עשיר המעמק בתוך תוכו של חסידות איוביצא-ראדוין, וכאמור, בחסידות בכלל. בהחלק השני המחבר מוליכנו בנתיבי החסידות ומאיר לנו את הנתיב בארות ומסומכים חדשים רב ערך. אנהנו פרסמנו טקעים מהעיונים העולים שנאו בספר, כדי שיקראנו ימצאו בהם לכל הפחות טיפה מהים ש' בחסידות.

בסוף הקדמתו לחלק שני, המחבר מסיים: ויהי רצון שאזכה להוציא לאור בקרוב ספר „חסידות איוביצא-ראדוין במשנתו של רבי צדוק הכהן זצ"ל. חסידות איוביצא-ראדוין עונים אחריו אמן. והוק ואמץ!

בנימין זאב גאנו

ואם לא ה' כביכול השכינה ג"כ נשפטה עמם יחד כנ"ל. ועד"ז כשגלו ישראל גלתה אף שכינה עמהם (מגילה כ"ט) עמו אנכי בצרה, כי היכי דתייתו לכו חיותא, כמ"ש בתוס' קידושין ה"א, משל לכו נשפל לבור ע"ש כן בירושלמי שבת פ"ב פ"ו שיתף שמו הגדול בישראל כדי שלא יטמא בין האומות. ובוזהר פ' וירא וברמב"ם ע"ה ארדה נא וראיה וכו' לא הו' ידע הקב"ה דאיהו אמר ארדה נא וכו' אלא ארדה נא מדרגא

ואם לא ה' כביכול השכינה ג"כ נשפטה עמם יחד כנ"ל. ועד"ז כשגלו ישראל גלתה אף שכינה עמהם (מגילה כ"ט) עמו אנכי בצרה, כי היכי דתייתו לכו חיותא, כמ"ש בתוס' קידושין ה"א, משל לכו נשפל לבור ע"ש כן בירושלמי שבת פ"ב פ"ו שיתף שמו הגדול בישראל כדי שלא יטמא בין האומות. ובוזהר פ' וירא וברמב"ם ע"ה ארדה נא וראיה וכו' לא הו' ידע הקב"ה דאיהו אמר ארדה נא וכו' אלא ארדה נא מדרגא

ואם לא ה' כביכול השכינה ג"כ נשפטה עמם יחד כנ"ל. ועד"ז כשגלו ישראל גלתה אף שכינה עמהם (מגילה כ"ט) עמו אנכי בצרה, כי היכי דתייתו לכו חיותא, כמ"ש בתוס' קידושין ה"א, משל לכו נשפל לבור ע"ש כן בירושלמי שבת פ"ב פ"ו שיתף שמו הגדול בישראל כדי שלא יטמא בין האומות. ובוזהר פ' וירא וברמב"ם ע"ה ארדה נא וראיה וכו' לא הו' ידע הקב"ה דאיהו אמר ארדה נא וכו' אלא ארדה נא מדרגא

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד שיושב ועוסק בתורה

יש לדקדק, הלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות דף ס"ג — ע"ב) חרב אל הבדים (ירמיה נבואה) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד"בבד ועוסקים בתורה, ויש להסביר על פי מה שמוכח בוזהר פ' ויהי (דף ר"ל — ע"א) על הפסוק ה' ויהי

פרק ג' משנה ג', מנין שא פילו אחד